

Cadet-vaandrig P.J. van den Hurk

Inlichtingenoperaties in Nederlands-Indië

Een vergelijking tussen inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en inlichtingenoperatie 'Virgil'

Breda, maart 2012

Cadet-vaandrig P.J. van den hurk

Inlichtingenoperaties in Nederlands-Indië

Een vergelijking tussen inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en inlichtingenoperatie 'Virgil'

Scriptie ter afsluiting van de Bacheloropleiding Krijgswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie te Breda. Te verdedigen in een openbare zitting op 21 maart 2012 tegenover een commissie bestaande uit:

Voorzitter: dr. F. Baudet

Eerste begeleider: prof. dr. B. de Graaff

Tweede begeleider: prof. dr. W. Klinkert

Abstract

This thesis focuses on both an intelligence failure and an intelligence success. As case for the intelligence failure the case of the intelligence operations in the Dutch East-Indies during the Second World War, launched from Australia, has been used. As case for the success the case of the intelligence operation with codename Virgil has been used. The latter has been successful during a long period, namely from 1954 until 1962. The main question on which this thesis will provide an answer is why the first case is not successful and the latter is; what reasons are there for this difference?

The first chapter is about the difference in research in intelligence failures and intelligence successes. My conclusion is that there should be more research on intelligence successes, because this has a lot of benefits. These benefits are not just for the scientist, but for the intelligence community as well. So there should be more of a balance between the research of failures and successes.

The second chapter is about the first case study. There are several reasons why the intelligence operations were unsuccessful, for example, the optimism about one's capabilities and the negative view of the enemies capabilities, the lack of allied preparations, the lack of preparations for a guerrilla once the Indies would have been lost, the lack of equipment in the Indies, the lack of actual knowledge of the Indies once they were captured, and lack of education and equipment for the parties. Most important reason and the overlying reason for the most other reasons as stated above is the lack of preparation before the Japanese attacked.

The third chapter analyses the second case study. This intelligence operation was very successful, while the situation and the vicinity of the operation is very much comparable with the first case study. In this operation the Dutch runner Johannes August Bakker had some very well-placed informants of which Roeslan Abdulgani was the most important. The roots of this operation lie very early, namely during the so called 'Second Police Action' in December 1948. During this action Bakker was involved in the capture and questioning of high Indonesian Republicans. He met Abdulgani as well in this time. Operation Virgil started no sooner than 1954 and ended with the handover of New Guinea to the Republic of Indonesia.

The fourth chapter compares the two case studies, in order to find the differences between both cases. As conclusion the main difference is shown. This difference is that in case of the first case study the preparations for intelligence operations started not sooner than 1942 and had to start from scratch. As a result the Dutch were overtaken by events and had to learn by

trial-and-error. As distinct to the second case study, in which the preparation started already in 1948, while the actual intelligence operation started in 1954.

In conclusion, it is obvious that preparation is the key to success in intelligence operations. At large this thesis shows that for intelligence operations a sizeable preparation is necessary in order to have success. Knowing that intelligence operations have a substantial influence in the success of a military operation, that preparation must be seen as a necessary investment.

Inhoud

Abstract	3
Inleiding	7
Probleemanalyse	9
Doelstelling	9
Hoofdvraag en deelvragen	9
Relevantie	10
Methode	10
Hypothese	10
1. Intelligence failures & successes	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Inlichtingencyclus	11
1.3 Intelligence failures	13
- Definitie van een intelligence failure	13
- Redenen voor intelligence failures	13
- Failures zijn onvermijdelijk	19
1.4 Intelligence successes	19
- Onbekendheid van successen	19
- Onderzoek naar successen	20
1.5 Conclusie	21
2. De inlichtingenoperaties vanaf Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog.	23
2.1 Optimisme in de aanloop naar de oorlog met Japan	23
2.2 Voorbereidingen op guerrilla	25
2.3 Tijdens de bezetting	26
2.4 Nederland: van edelman naar bedelman	28
2.5 Samenwerking tussen inlichtingendiensten	28
2.6 De eerste parties: Tiger en Walnut	31
2.7 Conclusie	34
3. Inlichtingenoperatie 'Virgil'	36
3.1 Problemen in Indonesië	36
3.2 Tekort aan inlichtingen	37

3.3 Bakkers eerste contact met de inlichtingenwereld	38
3.4 Roeslan Abdulgani: een carrièreman	39
3.5 Contact Bakker - Abdulgani	40
3.6 Spin in het web	42
3.7 Conferentie te Genève	43
3.8 Verder carrière	44
3.9 Het vierfasenplan	45
3.10 Afloop van de inlichtingenoperatie	45
3.11 Conclusie	46
4. Analyse van de casussen	48
4.1 Externe factoren	48
- Bevolking	48
- Japanse overheersing	49
- Bondgenootschappelijke voorbereidingen	50
4.2 Interne factoren	51
- Angst voor voorbereidingen en irriteren van de tegenstander	51
- Weinig middelen en mensen	52
4.3 Verschil tussen de casussen	53
Conclusie	55
Verklarende woordenlijst	57
Reflectie	59
Methode	59
Validiteit en betrouwbaarheid	59
Generaliseerbaarheid	60
Bibliografie	61

Inleiding

Human Intelligence operaties spraken en spreken tot de verbeelding, en zullen dat altijd blijven doen. Denk hierbij bijvoorbeeld alleen al aan de vele films die zijn gemaakt rondom het personage James Bond naar de boeken van Ian Fleming. Ook in Nederland kennen wij dit soort verhalen, getuige de musical, film en boeken rondom het waargebeurde verhaal van de Soldaat van Oranje, Erik Hazelhoff Roelfzema, over hoe hij en enkele anderen spannende missies uitvoeren in bezet Nederland. Deze verhalen spelen zich af in de Westerse wereld, terwijl er over de inlichtingenoperaties aan de andere kant van de wereld, in het koloniale rijk van Nederland, weinig bekend is. Nadat Nederlands-Indië in 1942 door de Japanners werd bezet had de Nederlands-Indische regering in ballingschap, die op dat moment in Australië huisde, weinig kennis van hetgeen in de kolonie gebeurde. Deze kennis was wel gewenst en zelfs nodig om het bestuur weer op te kunnen zetten zodra de bezetter was verdreven. Daarom zond de regering inlichtingenparties naar Nederlands-Indië. Het doel van deze missies was ofwel te trachten een guerrillaoorlog op te starten, ofwel inlichtingen te verzamelen en te trachten contact te leggen tussen Australië en de Nederlandse kolonie. Veel van deze missies, waarbij parties vanuit Australië en Ceylon, het huidige Sri Lanka, naar Nederlands-Indië werden gestuurd, mislukten, waarna vaak niets meer werd vernomen van de deelnemers of werd vernomen dat zij gevangen waren genomen en onthoofd. De grote vraag die hierbij speelt is vanzelfsprekend: Hoe konden deze inlichtingenmissies zo fout gaan dat er bijna geen succes te noteren viel? Wat zijn de redenen voor deze mislukte operaties? Deze vragen zullen dan ook beantwoord worden in het tweede hoofdstuk, dat volledig gewijd is aan de casus van de inlichtingenoperaties die vanaf Australië naar Nederlands-Indië gestuurd werden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Daaraan voorafgaand zal in het eerste hoofdstuk worden ingegaan op intelligence failures en successen en de theorie daaromheen. Hierin zal allereerst theorie omtrent intelligence failures behandeld worden, waarbij de definitie die ik in deze scriptie hanteer zal worden uitgelegd, maar ook waarom intelligence failures onvermijdelijk zijn. Verder zal worden ingegaan op de lessen die uit vrijwel alle failures worden geleerd. Daarna zal theorie omtrent intelligence successes aan bod komen, waarbij twee hoofdredenen voor de onbekendheid van successen zullen worden blootgelegd en waarom onderzoek in deze tak van inlichtingen zeer veel voordelen kan opleveren.

Het tweede hoofdstuk zal, zoals gezegd, ingaan op de eerste casus van mijn onderzoek. Dit hoofdstuk is opgebouwd aan de hand van de verschillende redenen die ten grondslag liggen aan de mislukte inlichtingenoperaties. Allereerst zal hierbij in worden gegaan op de aanloop

naar de oorlog, waarbij zowel de Japanse tegenstander een rol speelt, als de voorbereidingen op een eventuele oorlog, guerrilla en bezetting. Hierna zal de periode tijdens de bezetting de revue passeren, toen in eerste instantie getracht werd op Java een guerrilla op te starten. Daarnaast wordt de situatie van de Nederlanders in Australië uit de doeken gedaan alsmede de samenwerking tussen de verschillende geallieerde inlichtingendiensten. Nadat de situatie bekend is geworden kan er worden gekeken naar de eerste inlichtingenparties die werden gestuurd, waarna uitgelegd kan worden waardoor deze zo hopeloos mislukten.

Nadat de eerste casus is geanalyseerd, kan worden gekeken naar de tweede casus. Deze casus betreft, in contrast met de eerste, een zeer succesvolle inlichtingenoperatie. Deze operatie genaamd 'Virgil', naar de codenaam waaronder runner Johannes August Bakker verschillende informanten runde, liep van 1952 tot 1962, waardoor veel nuttige informatie de Nederlandse regering bereikte. Virgil zorgde er bijvoorbeeld voor dat de minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns tijdens de Conferentie van Genève en de onderhandelingen over de toekomst van Nieuw-Guinea wist wat de onderhandelingspositie en –ruimte was van zijn Indonesische tegenhangers. In dit hoofdstuk zullen allereerst de omstandigheden en de situatie van dat moment worden behandeld. Zo wordt uitgelegd welke problemen er op het moment kort voorafgaand aan de operatie speelden en welke informatiepositie de Nederlandse regering bezat. Om te kunnen begrijpen hoe Nederland aan een dergelijk goede inlichtingenbron kwam zal tevens de loopbaan van Bakker worden behandeld. Tevens dient de carrière van zijn belangrijkste informant, Roeslan Abdulgani, bekend te zijn, en hoe de levenslijnen van deze twee personen elkaar kruisten. Nadat de aanloop naar de operatie bekend is gemaakt, zal het verdere vervolg van de operatie met de belangrijkste wapenfeiten uit de doeken worden gedaan. De afsluiting van operatie Virgil beëindigt het hoofdstuk.

Het vierde hoofdstuk betreft een vergelijkende analyse van beide casussen, waarbij aan de hand van de redenen voor het mislukken van de inlichtingenparties zal worden gekeken wat de essentiële verschillen tussen de casussen zijn. Allereerst zullen hiertoe de externe factoren worden behandeld, waarbij de bevolking, de overheersing en bondgenootschappelijke voorbereidingen de belangrijkste punten zijn. Hierna zullen de interne factoren worden bekeken, waarbij de belangrijkste punten de angst voor voorbereidingen en het irriteren van de tegenstander en het tekort aan middelen en mensen zullen zijn. Daarna zal het grootste en belangrijkste verschil zal worden aangetoond en uitgelegd.

Dit zal tevens de opstap zijn naar de conclusie, waarin antwoord zal worden gegeven op de hoofdvraag: 'Welke verschillen zijn de reden voor het falen van de inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en het succes van inlichtingenoperatie Virgil?'

Het antwoord op deze hoofdvraag zal tevens wat breder worden getrokken, zodat hieruit lering kan worden getrokken voor elke humint- en inlichtingenoperatie.

Probleemanalyse

Nederlands-Indië is een belangrijk onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. Desondanks is er weinig onderzoek gedaan naar de inlichtingenoperaties die zich daar hebben afgespeeld, zowel tijdens de Tweede Wereldoorlog als net voor en na de soevereiniteitsverklaring. Op dit gebied is er ruimte voor onderzoek. In de genoemde tijden is er zeker op inlichtingengebied veel te onderzoeken. Door te kijken naar de inlichtingenoperaties die tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben plaatsgevonden kan een eerste casus worden geanalyseerd. Deze casus kan worden vergeleken met de tweede casus, namelijk inlichtingenoperatie 'Virgil' die liep in de tijd dat Indonesië onafhankelijk was geworden. Deze twee casussen zijn goed vergelijkbaar, omdat in beide situaties de externe factoren van invloed vergelijkbaar zijn. Zo was er in beide gevallen Indonesië in handen van een, voor de Nederlanders, vijandig regime, een gebrek aan middelen en (goed opgeleide) mensen, een anti-Nederlandse stemming in Indonesië, vervolging van Nederlanders, enzovoorts. Ondanks deze overeenkomsten is er een groot verschil tussen de casussen, namelijk de mate van succes. De vraag hierbij is waarom de eerstgenoemde casus niet succesvol was en de tweede casus wel

Doelstelling

Doelstelling van het onderzoek was de problemen van de inlichtingenoperaties in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog, gelanceerd vanuit Australië, in kaart brengen en deze operaties te vergelijken met operatie 'Virgil', door een analyse te maken van de verschillende uitgezonden partijen tijdens de Tweede Wereldoorlog en de punten waarop deze mislukten, en vervolgens een analyse te maken van operatie Virgil, en de punten waarom deze operatie zo succesvol was.

Hoofdvraag en deelvragen

Welke verschillen kunnen de reden(en) zijn voor het mislukken van inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en het slagen van het inlichtingenoperatie 'Virgil'?

Deelvragen:

- Welke problemen zijn de redenen voor het mislukken van de verschillende partijen gestuurd vanaf Australië naar Nederlands-Indië, tijdens de Tweede Wereldoorlog (in grote lijnen)?
- Wat zijn de redenen voor het succes van inlichtingenoperatie 'Virgil'?
- Welke overeenkomsten en verschillen zijn er te vinden tussen inlichtingenoperaties tijdens

de Tweede Wereldoorlog en operatie 'Virgil', met name op het gebied van professionaliteit in voorbereiding en uitvoering

Relevantie

Door te onderzoeken welke problemen de Nederlandse inlichtingendienst ondervond bij de inlichtingenoperaties in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog wil ik meer duidelijkheid scheppen waarom deze operaties mislukten. Door operatie 'Virgil' hiermee te vergelijken wil ik de factoren inzichtelijk maken waardoor een inlichtingenoperatie succesvol is of niet. Hieruit kunnen weer lessen worden getrokken voor huidige inlichtingenoperaties. Daarnaast is het een deel van de militaire geschiedenis van Nederland.

Methode

Ik kies voor de (militair-)operationele invalshoek, gericht op inlichtingen, omdat mijn twee onderzoeksobjecten militaire operaties zijn. Operationeel wil in deze iets zeggen over het niveau waarop de operaties zich afspelen. Tevens wordt hiermee aangegeven hoe diep op de operaties wordt ingegaan. Operationeel wil hierin zeggen dat er gekeken wordt naar het niveau waarop beslissingen met betrekking tot het aansturen van de eenheden. Dit is het niveau tussen de beslissingen die van invloed zijn op de gehele campagne (het strategische niveau) en de beslissingen die van invloed zijn op de gevechtshandelingen (het tactische niveau). De twee objecten zijn de inlichtingenoperaties, parties, vanuit Australië, tijdens de Tweede Wereldoorlog, en een inlichtingenoperatie met codenaam 'Virgil', die belangrijk was rond 1960. Door op het operationele vlak te kijken naar deze twee onderzoeksobjecten wil ik achter de oorza(a)k(en) komen voor respectievelijk het falen en het succes van de operaties. Welke redenen zijn aan te merken voor het verschil in succes tussen deze twee casussen?

Hypothese

Het falen van de inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en het succes van de inlichtingenoperatie Virgil ligt, na het vergelijken van de twee casussen, voornamelijk in de voorbereiding op de operaties. Waar bij Virgil de voorbereiding al jaren tevoren was gestart, werd bij de inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog pas begonnen met voorbereidingen toen Nederlands-Indië al was bezet en de informatiebasis van de Nederlands-Indische regering in ballingschap was verdwenen. Als gevolg hiervan liep de Netherlands Forces Intelligence Service continu achter de feiten aan en gingen veel mensenlevens onnodig verloren.

1

Intelligence failures & successes

- 'Just as the mistakes in each warning failure are old ones, so are the proposals for doing something about it' – C.M. Grabo, 'Anticipating Surprise'

Inleiding

Er bestaat tegenwoordig een sceptische houding ten opzichte van inlichtingendiensten. Er is een sfeer van een afnemend vertrouwen in het kunnen van deze diensten¹. Dit is het gevolg van de failures, zoals 9/11 en de vermeende aanwezigheid van Irakese massavernietigingswapens. Dit is ook wat John M. Diamond onderkent in zijn boek *The CIA and the culture of failure*². De inlichtingendiensten worden verantwoordelijk gehouden voor elke verrassing waar het land en met name de beleidsmakers mee geconfronteerd worden. De inlichtingendiensten hadden dit namelijk moeten zien aankomen en hiervoor moeten waarschuwen. Maar is deze verwachting wel reëel? Is het verlies in vertrouwen in de inlichtingendiensten wel terecht?

In dit hoofdstuk zal allereerst ingegaan worden op intelligence failures, waarbij uitgelegd zal worden wat hieronder wordt verstaan en waarom deze onvermijdelijk zijn. Uitgangspunt hierbij zal de inlichtingencyclus zijn, welke gebruikt zal worden als een kapstok waaraan de verschillende oorzaken van failures opgehangen kunnen worden. Nadat duidelijk is geworden wat er onder de failures wordt verstaan zullen intelligence successen behandeld worden, waarbij zal worden uitgelegd waarom hier bijna geen onderzoek naar is en waarom dit er wel zou moeten komen. Deze twee onderdelen zullen worden afgesloten met een conclusie.

Inlichtingencyclus

De inlichtingencyclus kan gezien en gebruikt worden als een kapstok om de verschillende stappen en onderdelen van intelligence als proces te begrijpen. De cyclus is de verzameling fases in het proces van behoeftestelling, verzameling, bewerking en analyse tot het

---

¹ R.Z. George: 'Review of J.M. Diamond: *The CIA and the culture of failure*', 2008

² J.M. Diamond: *The CIA and the culture of failure: U.S. Intelligence from the end of the Cold War* (Stanford University Press, 2008)

verspreiden van de eindproducten, de analyses, naar de afnemers³, waarna de geleverde inlichtingen geëvalueerd kunnen worden.

Deze fases kunnen nog verder worden uitgesplitst, maar de hoofdlijnen zijn in de verschillende modellen hetzelfde. In de klassieke versie die ik in dit hoofdstuk hanteer, wordt het proces geïnitieerd door een behoeftestelling van de beleidsmakers. De afnemers stellen hierin hun vragen op en vertalen die in zo specifiek mogelijke en gemotiveerde inlichtingenbehoeften.⁴

Vervolgens wordt de gestelde behoefte gekoppeld aan de capaciteiten die voor handen zijn en het budget. Hierbij wordt een verzamelplan opgesteld, waarbij bepaald wordt wie er wat gaat verzamelen. Hiervoor worden door de planners en besluitvormers wettelijke, bugettaire en mogelijk andere kaders aangegeven.⁵ De verzamelde ruwe gegevens worden daarna bewerkt en toegankelijk gemaakt. Aan de hand van de kernvragen van de afnemers wordt die informatie gegroepeerd en tot leesbare teksten gevormd. Ook worden aan deze teksten etiketten toegekend die wat zeggen over de herkomst en de betrouwbaarheid.⁶

Deze teksten worden doorgegeven aan de analisten die de nieuwe informatie vergelijken met reeds bestaande kennis en deze, waar nodig, aanvullen. Ze snijden de informatie bovendien toe op de wensen van de besluitvormers en meer in het algemeen op de nationale belangen van het eigen land. In de productiefase worden al die inzichten en analyses samengevat in afgeronde inlichtingenproducten.⁷ Tevens wordt een beoordeling meegegeven die de dienst aan de verkregen inlichtingen geeft: welke risicoinstelling is ermee verbonden, hoe betrouwbaar, objectief, relevant en bruikbaar zijn de gegevens?⁸

Tot slot worden de eindproducten gerubriceerd, waarmee de mate van geheimhouding wordt aangegeven, waarna de eindproducten verspreid moeten worden. De beleidsmakers nemen de zo ontstane inlichtingen mee in hun besluiten en beleid. Op basis van de inlichtingen ontstaat een nieuw beeld van de situatie, met nieuwe vragen, die op hun beurt kunnen leiden tot een nieuwe inlichtingenbehoefte, waarna de inlichtingencyclus weer van start kan gaan.⁹

---

³ B.A. De Graaf: *'De intelligence cycle als functie van de nationale veiligheid'*, in 'Inlichtingen- en veiligheidsdiensten' (Kluwer, 2010), 349

⁴ Idem, 351

⁵ Idem, 352

⁶ Ibidem

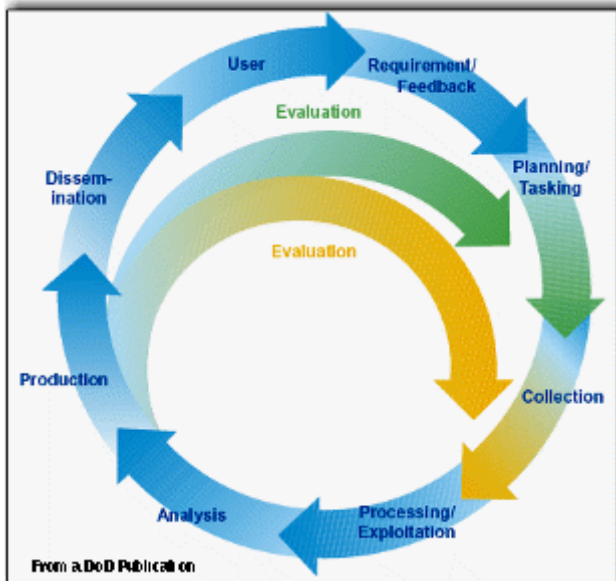
⁷ Idem, 352

⁸ Idem, 353

⁹ Ibidem

Figuur 2.1: De klassieke versie van de inlichtingencyclus

Intelligence failures

Definitie van een intelligence failure

Veel gebeurtenissen die de civiele gemeenschap en met name de bestuurders niet zagen aankomen, worden aangemerkt als een intelligence failure. De inlichtingendiensten hadden immers moeten zorgen voor een tijdige waarschuwing. Dit is te kort door de bocht. Niet elke verrassing is een intelligence failure. Natuurlijk is het de taak van een inlichtingendienst om tijdige, accurate en effectieve inlichtingen aan te leveren, maar niet met betrekking tot elke gebeurtenis. De meeste van deze 'failures' hebben niet directe negatieve gevolgen voor de staat, simpelweg omdat de meeste buitenlandse beleidsbeslissingen geen betrekking hebben op het gebruik van of de verdediging tegen het gebruik van macht. Alleen wanneer militaire, economische of politieke macht actief is gebruikt worden de gebreken in de informatie zichtbaar. Alleen wanneer dit soort gebreken resulteert in een grootschalige verrassing is de term 'intelligence failure' op zijn plaats.

Redenen voor intelligence failures

De redenen voor intelligence failures zijn te onderkennen op verschillende niveaus. Om de redenen helder op elkaar te laten volgen zal ik deze uiteenzetten aan de hand van de fasen van inlichtingencyclus: bij het opstellen van de inlichtingenbehoefte, bij de inzameling van de informatie, bij de verwerking, bij de analyse en bij de verspreiding van de inlichtingen.

Een belangrijk probleem in het inlichtingenproces is dat inlichtingendiensten via het verwerken van veel data binnen een korte tijd inlichtingen moeten communiceren naar de beleidsbepalers en deze laatste overtuigen van de validiteit en relevantie van de informatie.

Inlichtingenbehoefte

Inlichtingendiensten kunnen in deze fase de dupe worden van het gebrek aan kennis bij besluitvormers over wat inlichtingendiensten precies kunnen en doen en de invloed hiervan op de besluitvorming van regeringen en veiligheidsdiensten. Vaak worden de diensten verondersteld alles te weten wat te maken heeft met de nationale veiligheid en veel van het algemene buitenlandse beleid. Met zo'n breed takenpakket is het onmogelijk alles te weten. Geen persoon of organisatie kan kennis hebben over alle onderwerpen op alle momenten. Het is ook niet realistisch en redelijk om dat als verwachting te hebben, niet in het maken van een inlichtingenverwachting en niet in de beoordeling ervan na de gebeurtenis. Toch wordt van inlichtingendiensten verwacht altijd een verwachting te kunnen leveren, hoe incompleet, inadequaats, onzeker of tegenstrijdig de informatie waarop deze gemaakt moet worden ook is.

Daarnaast worden inlichtingendiensten misbruikt om de besluiten van regeringen te ondersteunen door analyses. Zo is er, met name in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk een grote politieke druk ontstaan op de inlichtingendiensten om rapporten te schrijven die het beleid van de politieke leiding ondersteunen.¹⁰ Dit gebeurde bijvoorbeeld in het geval van de vermeende Irakese massavernietigingswapens.

De fouten in deze fase hoeven niet per definitie bewust te gebeuren. Beleidsmakers kunnen ook zaken over het hoofd zien of te laag prioriteren bij het opstellen van de inlichtingenbehoefte.¹¹

Verzameling

Een van de beperkingen in deze fase kan een gebrek aan inlichtingenmiddelen, zoals agenten en informanten, zijn. Dit hoeft niet per se een gevolg te zijn van een tekort aan financiën, maar kan ook een gevolg zijn van veronachtzaming. Dit is bijvoorbeeld zo wanneer een inlichtingendienst een voorkeur heeft voor bijvoorbeeld *signals intelligence* (sigint) en daarbij de andere vormen van inlichtingen, zoals *human intelligence* (humint) verwaarloost. Tevens kan het een gevolg zijn van risicomijdend gedrag, wanneer potentiële inlichtingenbronnen niet gebruikt worden, omdat ze veel op hun geweten hebben of er

---

¹⁰ G.P.H. Kruijs: *'Intelligence failures: causes and contemporary case studies'* (Strategic Review for Southern Africa, University of Pretoria, 2006)

¹¹ B.G.J. De Graaff: *'Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures'*, in *'Inlichtingen- en veiligheidsdiensten'* (Kluwer, 2010), 557

andere juridische en/of publicitaire restricties zijn¹². Daarnaast zorgen snel wijzigende omstandigheden voor een 'lastige' omgeving voor inlichtingendiensten, waarin het moeilijk is om tijdig over voldoende informanten en infiltranten te beschikken.

Niet alleen een tekort aan informatie kan in deze fase problematisch zijn, ook een overschot aan informatie kan voor een probleem zorgen. Information overload is een fenomeen dat bij het gebruik van sigint snel voor kan komen. In dit geval werkt de inlichtingendienst met sleutelwoorden om te kunnen selecteren in het opgevangen data-materiaal. Hierbij kan, door de keuze van de sleutelwoorden, onbedoeld mogelijk relevante informatie worden uitgesloten.¹³

Bewerking

De vergaarders kunnen nog wel zo veel informatie aanleveren, wanneer deze gecodeerd is en deze code niet (tijdig) gekraakt kan worden, is de informatie zo goed als nutteloos¹⁴.

Daarnaast kan de prioritering ervoor zorgen dat mogelijk belangrijke informatie over het hoofd wordt gezien.

Tevens hebben inlichtingendiensten, zeker in de huidige tijd, een achterstand bij het vertalen van materiaal uit veel verschillende talen. Tegenwoordig is dit zeer actueel met de informatie die aangeleverd wordt in de talen uit de zogeheten '*terrorism belt*'.¹⁵

Analyse

In deze fase kan er een probleem ontstaan als gevolg van een te sterke compartimentering binnen de inlichtingendienst of rivaliteit tussen inlichtingendiensten, waardoor niet alle informatie gedeeld wordt of er te snel conclusies worden getrokken om de ander voor te zijn. Eventuele onervarenheid van analisten is een ander probleem. Dit kan leiden tot het ten onrechte als onbetrouwbaar aanmerken van bepaalde informatie. Hiervoor is een aantal redenen aan te merken. Allereerst kan dit een gevolg zijn van 'information repetition', ook wel het 'cry wolf syndroom' genoemd, waarbij bepaalde informatie herhaald wordt, zonder bewaarheid te worden¹⁶. Hierdoor kan een 'warning fatigue' ontstaan en ervan uitgegaan worden dat de informatie die bij eerdere keren niet klopte, ditmaal ook wel niet zal kloppen¹⁷. Daarnaast kan de informatie gezien worden als een onderdeel van een misleidingscampagne van de tegenstander, omdat verzamelde informatie onderling tegenstrijdig is. Ook de eerder genoemde information overload kan bij analisten een oorzaak

---

¹² B.G.J. De Graaff: '*Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures*', 558

¹³ Ibidem

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Idem, 559

¹⁶ R.K. Betts: '*Enemies of Intelligence: Knowledge & power in American national security*', (Columbia University Press, 2007), 23

¹⁷ B.G.J. De Graaff: '*Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures*', 559

zijn voor het missen van belangrijke informatie, indien de tijd ontbreekt om de relevante informatie tijdig te scheiden van de irrelevante informatie ('noise').¹⁸

Een andere belangrijke oorzaak van failures is het zogeheten 'mirror imaging', waarbij de waarden en de inschattingen en bedoelingen uit het eigen land en de eigen cultuur worden geprojecteerd op de tegenstander¹⁹. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de foutieve verwachting van de Amerikaanse inlichtingendiensten in het geval van de op handen zijnde Japanse aanval op Pearl Harbor. De Amerikaanse ambassadeur in Tokyo Joseph Grew zei hierover: 'Japanese sanity cannot be measured by our own standards of logic'²⁰. Mirror imaging is een van de hoofdzonden van inlichtingenganalisten aangezien een analist vanuit het perspectief van de tegenstander behoort te denken, waardoor mirror imaging niet voor zou mogen komen.

Een onderdeel van mirror imaging is het projecteren van de eigen rationaliteit op de tegenstander, waarbij dus verwacht wordt dat de tegenstander rationeel optreedt²¹. Tevens kunnen door mirror imaging van het slachtoffer de vijandelijk acties foutief geïnterpreteerd worden in de assessment of door de verkeerde aanname dat de vijand strategisch rationeel acteert en zodoende niet een oorlog zal gaan starten die niet gewonnen kan worden²². Een goed voorbeeld waarbij de aanname dat de tegenstander rationeel zou denken leidde tot een intelligence failure is de Cuba-crisis. Sherman Kent, wiens dertig jaar lange carrière heeft geleid tot een reputatie als misschien wel Amerika's grootste vertegenwoordiger van inlichtingenganalyse, was direct betrokken bij de verwachting die er minder dan een maand voor de plaatsing van de raketten door de Soviet-Unie op Cuba op neerkwam dat het onwaarschijnlijk was dat de Soviëts strategisch offensieve wapens op Cuba zouden plaatsen. Kent zei hierover zelf dat de analisten van de CIA 'de Sovietbeslissing om de raketten op Cuba te stationeren hadden gemist, omdat ze niet konden geloven dat Sovietleider Nikita Chroestsjov zo'n fout zou kunnen maken.'²³ Conformistisch denken kan ook leiden tot failures, doordat hierdoor routinematige analyses worden afgeleverd, waarbij enkel gelet wordt op de signalen die de eigen visie ondersteunen. Dit kan komen door luiheid of tijdsdruk, waardoor knip-en-plakmethodes gehanteerd worden²⁴.

Daarnaast kan er druk van buitenaf uitgeoefend worden, waardoor de analyses worden aangepast. Dit kan vanuit de politiek komen, waarbij de analyse wordt afgestemd op de heersende visie bij de superieuren. Logischerwijs moeten inlichtingenganalyses fungeren als

---

¹⁸ B.G.J. De Graaff: *'Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures'*, 560

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem

²¹ Idem, 561

²² R.K. Betts: *'Enemies of Intelligence'*, 23

²³ J. Hollister Hedley: *'Learning from Intelligence failures'*, (International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, vol. 18, no. 3, 435-450, 2005), 439

²⁴ B.G.J. De Graaff: *'Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures'*, 561

de basis voor de grote staatsbelangrijke beslissingen, waardoor het geen verrassing mag zijn dat beleidsmakers deze analyses zo positief mogelijk proberen uit te leggen. Hierbij is het probleem dat beleidsmakers proberen de analyses zo te sturen dat deze aansluiten bij het beleid dat zij voor ogen hebben²⁵.

Volgens R.J. Kerr is de politisering van inlichtingendiensten geen groot probleem, aangezien elke professionele analist geen moeite zou moeten hebben met het afwijzen van een buitensporig beleidsverzoek om de analyse bij te schaven zodat die het beleid ondersteunt²⁶. Een andere reden kan zijn dat analisten beïnvloed worden door belangen van de organisatie. Een voorbeeld hiervan is het aanleveren van *worst case analyses* om aankomende bezuinigingen te voorkomen. Zwaardere druk kan uitgeoefend worden door collegae. Deze *peer pressure* kan leiden tot groepsdenken en consensusdwang²⁷.

Disseminatie

In deze fase moeten de analisten hun inzichten overdragen op de afnemers. Wat hierbij met name fout kan gaan is dat de goede inzichten niet sterk genoeg worden overgedragen, waardoor de afnemers hier weinig tot niets mee doen. Dit is een lastig punt in de cyclus, want 'perfect production of intelligence does not necessarily lead to perfect intelligence consumption'²⁸. Beleidsmakers moeten overtuigd worden van de correctheid van de inlichtingen die zij aangeleverd krijgen.

Tevens kunnen cognitieve blokkades bij de beleidsbepalers ervoor zorgen dat inlichtingen die tegen een bepaald beeld van de tegenstander in gaan niet geaccepteerd worden en als foutief worden afgedaan. Dit kan hetzelfde zijn wanneer de inlichtingen tegen het gekozen beleid in gaan.²⁹

De autoriteiten, geconfronteerd met verschillende analyses, kiezen er vaak voor de kritische analyses te negeren, zelfs wanneer deze de leidende visie weergeven van de inlichtingengemeenschap, en vast te houden aan de data die de lijn van de autoriteiten steunen³⁰. Daarnaast zien zij, in vredetijd, liever geen pessimistische militaire verwachtingen, omdat dat slecht is voor de publieke opinie. Bovendien kan een pessimistische verwachting tijdens vredetijd gemakkelijk worden afgedaan als een roep van de militaire tak om meer geld en de verwachting derhalve niet realistisch is.

Ten slotte zijn er veel procedurele obstakels, die de verspreiding van waarschuwingen tegen gaan. Zo zijn er '*bottlenecks*' die de doorvoer van data frustreren, is informatie verslechterd

---

²⁵ G.P.H. Kruys: '*Intelligence failures*'

²⁶ R.J. Kerr: '*The track record: CIA analysis from 1950 to 2000*', in R.Z. George & J.B. Bruce: '*Analyzing intelligence: origins, obstacles, and innovations*' (Georgetown University Press, 2008), 51

²⁷ B.G.J. De Graaff: '*Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures*', 563

²⁸ Ibidem

²⁹ B.G.J. De Graaff: '*Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures*', 563

³⁰ R.K. Betts: '*Enemies of Intelligence*', 24

door vertaling en overdracht en worden belangrijke indicators niet opgemerkt omdat ze ondergesneeuwt raken door irrelevante data ('noise').³¹

Organisatie

Niet alleen in de cyclus kunnen de oorzaken van failures schuilen, ook in de organisatie zelf. Zo kan de organisatie te groot zijn, waardoor het totaalbeeld verloren gaat of het te lang duurt voordat dit totaalbeeld gevormd wordt. Tevens kan in een hiërarchische organisatie de oorspronkelijke analyse verwateren naarmate deze hoger in de hiërarchische lijn wordt opgestuwd. Daarnaast bestaat er het gevaar van compartimentering of *turf battles*, welke diensten (gedeeltelijk) blind kunnen maken voor wat er gaande is.

Lessen

In de best bekende intelligence failures worden de cruciale fouten soms gemaakt door de verzamelaars van de ruwe informatie en de professionals die de afgeronde analyses verzorgen, maar meestal worden de grote fouten gemaakt door de beleidsmakers die de analyses krijgen³². De beschikbare informatie wijst zelden unaniem naar eenzelfde conclusie, hoewel er meestal genoeg van is om besluitmakers erop te wijzen dat actie benodigd is³³. Waarschuwingen zijn zelden perfect en failure is zelden compleet. Uiteindelijk liggen de oorzaken van de fouten in een verkeerde mindset, inadequate waarschuwingssystemen en een slechte relatie tussen inlichtingendiensten en beleidsmakers.

De lessen die uit de failures worden gehaald bieden vaak geen uitzicht op het voorkomen van failures. Dit is het gevolg van twee redenen. Allereerst zorgt een failure voor een schrikreactie, waarbij vaak hetzelfde wordt gereageerd. Het budget en de bevoegdheden van de inlichtingendienst(en) worden vergroot en er ontstaat een roep om reorganisatie van de dienst(en).

Een failure kan tevens binnen de inlichtingendienst voor een overcompensatie zorgen, welke in feite tot een nieuwe failure kan leiden. Wanneer bijvoorbeeld de eerste failure is dat een tegenstander onderschat wordt zal de dienst die willen voorkomen, waarna door overcompensatie vaak de volgende failure is dat de tegenstander overschat wordt.

Daarnaast biedt de les die getrokken wordt uit een failure uit het verleden geen garantie voor de toekomst. De lessen van de ene failure zijn daardoor niet per definitie een remedie om een toekomstige failure te vermijden.

---

³¹ B.G.J. De Graaff: *'Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures'*, 563

³² R.K. Betts: *'Enemies of Intelligence'*, 19

³³ B.G.J. De Graaff: *'Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures'*, 563

Failures zijn onvermijdelijk

Inlichtingen vormen een bijzonder moeilijk vakgebied. Pluchinsky geeft dit in zijn artikel "The terrorism puzzle" op een accurate manier weer door te stellen dat inlichtingen gezien kunnen worden 'puzzel met veel ontbrekende en misvormde stukjes, die in een grote bruine zak komen - er is geen helpend plaatje op de doos om je te laten zien hoe de puzzel eruit moet komen te zien'³⁴. Inlichtingen is dan ook geen exacte wetenschap, maar eerder een kunst, net zoals oorlogvoering dat is. Daarnaast blijft het een menselijke onderneming, waar fouten bij inbegrepen zijn. Intelligence failures zijn derhalve te verwachten, maar te beperken door goede kennis van zaken en bovenal een heldere en goede analyse.³⁵

Een grote rol binnen inlichtingenwerk is weggelegd voor onzekerheid. Voor deze onzekerheid moet de beleidsmaker worden gewaarschuwd. De analist dient hiertoe minder de beleidsmaker te waarschuwen voor de zekerheid van een slechte uitkomst en meer voor de onzekerheid waarmee enige uitspraak over de toekomst kan worden gedaan. Dit zal onbevredigend zijn voor de beleidsmakers, maar is essentieel voor de analist om objectief en transparante uitspraken te kunnen doen. Het schijnbare onbekende is omringd door fragmentarische en tegenstrijdige stukjes informatie van bronnen met een twijfelachtige betrouwbaarheid. Om dan toch een verwachting te realiseren, omdat er een inzicht in de situatie nodig is, is zowel een probleem als een uitdaging. Sherman Kent omschreef dat heel sterk door te stellen dat zo'n verwachting 'een excursie is buiten de bekende feiten in het onbekende'³⁶.

Er is dan ook geen verzekering dat accurate conclusies worden getrokken uit de typische incomplete en ambigue informatie, op basis waarvan een inlichtingenverwachting moet worden gemaakt. Intellectuele risico's moeten worden genomen, waardoor failures zullen plaatsvinden.

Intelligence successes

Onbekendheid van successen

Waar intelligence failures algemeen bekend zijn is er veel minder bekend over de successen die inlichtingendiensten bereiken. Hoe kan het dat juist de fouten bekend worden en de successen niet? Daarvoor zijn twee hoofdredenen, te weten de geheimhouding die de inlichtingendiensten hanteren en het feit dat failures meer tot de verbeelding spreken. De inlichtingendiensten lopen liever niet te koop met de successen die ze hebben gehaald, omdat daaruit bekend kan worden welke methoden en technieken en inlichtingenbasis zij

---

³⁴ D.A. Pluchinsky: *The terrorism puzzle: Missing pieces and no boxcover*, (Terrorism and Political Violence, vol. 9, iss. 1, 1997, 7-10)

³⁵ G.P.H. Kruijs: *Intelligence failures*

³⁶ R.K. Betts: *Enemies of Intelligence*, 25

hebben. Indien zoiets bekend zou worden, wordt het verzamelen van inlichtingen weer moeilijker. De inlichtingendiensten zullen hiertoe de methodes en daarbij de successen geclassificeerd houden³⁷. Daarnaast kan het openbaren van informatie omtrent een succes leiden tot het verlies van bronnen, omdat deze angstig raken om openbaar te worden gemaakt.³⁸

Daarnaast spreken successen niet of bijna niet tot de verbeelding. Waar bij failures direct onderzocht moet worden wie er schuldig is, worden successen bijna niet bekend. De media besteden er minder aandacht aan. De media vallen in grote getale over failures en hebben daarbij de CIA als een zondebok aangemerkt na de failures van 11 september en de kwestie van de massavernietigingswapens in Irak. De media waren hierin een grote drijver van de Zeitgeist, waarin de CIA als onkundig werd afgeschilderd en gezien werd als de grote schuldige voor het falende beleid.

In de strijd tegen terrorisme is dit minder geworden, omdat in deze strijd de successen wel enigszins tot de verbeelding spreken. Als er tegenwoordig een terrorist wordt opgepakt en daarmee een terroristische aanslag ternauwernood wordt voorkomen is hiervoor wel degelijk ruimte en tijd in de media. Deze successen worden echter alleen bekend als de aanslag op het laatste moment wordt voorkomen, zoals de vrijdelde aanslagen met twee bomauto's in Londen in juni 2007³⁹, de arrestaties van tien verdachten in Nederland, België, Duitsland en Oostenrijk in november 2010⁴⁰ of de aanslag met een met explosieven volgeladen auto die werd voorkomen in Mauritanië begin 2011⁴¹. Aan deze successen is enige media-aandacht besteed, desondanks zijn deze gebeurtenissen niet algemeen bekend.

Een van de weinige successen die algemeen bekend is, is de zaak van de nucleaire en chemische wapenprogramma's van Libië. In dit geval werd de status van deze programma's correct geanalyseerd door de inlichtingendiensten van de Verenigde Staten. Hierbij maakten nieuwe technieken het mogelijk om het nucleaire netwerk rondom AQ Khan te penetreren, waardoor de Amerikaanse regering Libië onder druk kon zetten om het programma te ontmantelen⁴².

Onderzoek naar successen

Behalve de media en het publiek besteden in mijn ogen ook wetenschappers te weinig aandacht aan de successen van inlichtingendiensten. Door een geheel nieuw gedeelte van

---

³⁷ G.P.H. Kruijs: *'Intelligence failures'*

³⁸ S. Marrin: *'Preventing Intelligence failures by learning from the past'*

³⁹ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/860729/2007/06/29/Ook-tweede-auto-in-Londen-bevat-explosief.dhtml>, geraadpleegd op 24-02-2012

⁴⁰ <http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Nederland/282063/Arrestaties-Amsterdam-voorkomen-terroristische-aanslag.htm?rss=true>, geraadpleegd op 24-02-2012

⁴¹ <http://buitenland.nieuws.nl/628054>, geraadpleegd op 24-02-2012

⁴² G.P.H. Kruijs: *'Intelligence failures'*

empirisch bewijs op te starten⁴³ zouden zij een voorttrekkersrol kunnen spelen, waardoor ook de aandacht vanuit de media en het publiek vergroot kan worden. Daarnaast zou het voor de wetenschappelijke hoek zelf ook voordelig zijn. Door onderzoek te doen naar de successen komt er meer een balans tussen de onderzoeken naar failures en de onderzoeken naar successen. Hierdoor kunnen er meer vergelijkingen tussen failures en successen getrokken worden, waardoor de argumenten omtrent wat er verbeterd dient te worden binnen de inlichtingengemeenschap steviger kunnen worden gestoeld. Bovendien is er meer voordeel uit successen te halen dan uit failures. Normaliter is het behalen van een succes eenmalig, omdat de tegenstander zich geen tweede keer laat verrassen. Bij inlichtingen is echter een grote rol weggelegd voor geheimhouding, waardoor er wel degelijk een mogelijkheid tot herhaling bestaat. Hierdoor heeft tevens de inlichtingengemeenschap veel meer aan de onderzoeken, ook omdat niet alleen maar wordt gezegd wat er fout gaat, maar ook wordt geanalyseerd wat er goed gaat binnen de inlichtingendiensten.

Het onderzoek zal zeker niet gemakkelijk zijn, in verband met de geheimhouding die de inlichtingendiensten wensen te hanteren omtrent hun methoden en technieken. Deze geheimhouding wordt echter niet eeuwig aangehouden, zo is van veel inlichtingenanalyses uit de Koude Oorlog de classificatie opgeheven en kunnen deze derhalve vrij worden ingezien⁴⁴. Daarnaast zijn er voordelen voor alle kanten, waardoor ook de inlichtingendiensten eerder zullen meewerken. De inlichtingendiensten komen door onderzoek naar successen immers positief in het nieuws, waardoor ook de publieke opinie en daarmee het vertrouwen in hun kunnen zal verbeteren.

Conclusie

Er is altijd veel aandacht geweest voor de failures van inlichtingendiensten. Dit is een onderwerp dat veel aandacht van de media en het publiek heeft gekregen, omdat het erg tot de verbeelding spreekt. Men moet weten wie de schuldige is, wat er fout is gegaan en wat er verbeterd moet worden, zodra er iets fout is gegaan. Doordat inlichtingen het werk blijft van mensen zullen fouten altijd inherent blijven aan het werk. Inlichtingen is verre van een exacte wetenschap en is, net als oorlogvoering, meer een kunst. Daarnaast is er weinig kennis aanwezig bij de meeste mensen van wat inlichtingen wel en niet is en wat de diensten dus wel en niet kunnen. Dit heeft ervoor gezorgd dat er een verlies van vertrouwen in het kunnen van de inlichtingendiensten over de afgelopen twintig jaar te zien is, met name in de Verenigde Staten.

De onderzoeken naar intelligence failures kunnen erg nuttig zijn, waarna de inlichtingendiensten punten kunnen verbeteren om zo failures te verminderen. Vaak worden

---

⁴³ S. Marrin: *'Preventing Intelligence failures by learning from the past'*

⁴⁴ J.M. Diamond: *'The CIA and the culture of failure'*

echter dezelfde en bovendien verkeerde lessen getrokken uit verschillende failures, waardoor het onderzoek weinig toegevoegde waarde heeft.

Veel moeilijker zijn echter de onderzoeken naar successen van inlichtingendiensten. Enerzijds omdat hiervoor minder aandacht is, omdat dit minder tot de verbeelding spreekt dan de fouten. Anderzijds omdat de inlichtingendiensten liever hun successen geheim houden in verband met angst voor het uitkomen van de methodes en technieken die zij gebruiken en het verlies van bronnen.

Hoewel dit inderdaad moeilijker is dan het onderzoeken van failures zijn er veel voordelen te halen uit het onderzoeken van successen. Zo is de basis voor de verbeterpunten die de onderzoekers aandragen sterker als deze gestoeld worden op een vergelijking tussen succes en failure. Daarnaast zouden de inlichtingendiensten hier ook van profiteren, doordat wanneer de successen meer publiekelijk bekend zouden worden, het vertrouwen in de inlichtingendiensten zou groeien. Bovendien zou hierdoor beter bekend worden wat inlichtingendiensten doen en wat zij kunnen en daarmee wat beleidsmakers, media en publiek van de diensten kunnen verwachten.

In mijn ogen dient er derhalve meer aandacht te komen voor onderzoek naar inlichtingen successen, zodat er meer balans wordt gebracht tussen onderzoek naar failures en successen. Dit is ook de reden dat ik ervoor heb gekozen zowel een failure als een succes te onderzoeken en deze twee casussen met elkaar te vergelijken. Ik wil hiermee die balans tot stand brengen en tot evenwichtige lessen komen die uit de casussen getrokken kunnen worden.

2

De inlichtingenoperaties in Nederlands-Indië vanuit Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog.

'Nu zijn wij "à la recherche du temps perdu" en of wij dat ooit zullen inhalen is voor mij de grote vraag' - luitenant-ter-zee Salm, hoofd van de Marine- en Leger Inlichtingendienst

Als eerste casus zullen de inlichtingenoperaties worden behandeld die zijn gelanceerd door de Nederlandse inlichtingendienst vanuit Australië ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Deze inlichtingenoperaties zijn niet succesvol geweest, aangezien er weinig informatie door werd ingewonnen en weinig doelstellingen werden bereikt, daarnaast kwam het overgrote deel van de aan land gebrachte parties om. De redenen voor het falen van deze inlichtingenoperaties lopen sterk uiteen en liggen met name in de voorbereiding en de aanloop naar de operaties toe. In dit tweede hoofdstuk zullen de hoofdredenen voor dit falen worden behandeld.

Optimisme in de aanloop naar de oorlog met Japan

De Nederlands-Indische regering wist al vroeg dat de Japanse expansiedrift ook Nederlands-Indië zou bevatten. Al ver voor de inval was namelijk duidelijk dat de Japanners Nederlands-Indië zouden willen innemen. Zo valt in een rapport, opgesteld door een regeringscommissie in mei 1913, te lezen dat Azië eerder een periode van onrust dan van rust tegemoet zou gaan⁴⁵. Daarnaast vreesde men voor spionage-activiteiten van de Japanners, gevolgd door militaire activiteiten. Desondanks werd er veel bezuinigd in de jaren '30 op de verdediging van Nederlands-Indië. Er was geen geld voor voorbereidingen op oorlog en er ontstond een zwak leger, dat meer leek op een politiemacht⁴⁶. De bezuinigingen lieten een KNIL achter dat nog wel in staat was om het gezag te handhaven in een rustig Indië, maar niet uitgerust om het op te nemen tegen een buitenlandse vijand. Luitenant-generaal Sir Vernon Sturdee, chef-staf van het Australisch leger, beoordeelde het best uitgeruste en meest geoefende Javaleger met de woorden: 'In feite kunnen zij meer beschouwd worden als een goed

---

⁴⁵ B. De Graaff: *'Hot intelligence in the tropics: Dutch intelligence operations in the Netherlands East Indies during the Second World War'* (Journal of Contemporary History, SAGE, vo. 22 (1987)), 563

⁴⁶ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel: De intelligence-operaties van NEFIS-III in de pacific-oorlog'* (uitgeverij T. Wever B.V., Franeker, 1985), 13

uitgeruste Home Guard dan als een leger dat in staat is actief te velde op te treden volgens de ontwikkelingen van de strategische toestand.⁴⁷

Daarnaast was de regering erg bang voor bondgenootschappelijke voorbereidingen. De regering wilde de neutraliteitspolitiek koste wat het kost handhaven en was bang de Japanners te irriteren door samen te werken met de Engelsen en Amerikanen in het kader van een verdediging tegen het Japanse Rijk⁴⁸. Dit is vergelijkbaar met de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van de Duitse expansiedrift. Beide regeringen wilden koste wat het kost onpartijdig lijken en blijven. In deze onpartijdigheid pasten geen bondgenootschappelijke voorbereidingen. Vanwege deze neutraliteit was de Nederlandse regering ook tegen het idee inlichtingenoperaties buiten Nederlands gebied uit te voeren⁴⁹, waardoor niet te zeggen was wanneer de aanval zou gaan plaatsvinden.

Ook werd het gevaar van een Japanse aanval op Nederlands-Indië publiekelijk ontkend. Volgens de Indische regering was het erkennen van dit gevaar slecht voor het moreel van de troepen en de bevolking⁵⁰. Dit gevaar moest gemaskeerd worden met overmatig optimisme. De heersende gedachte werd dat de Japanners de Nederlanders toch niet durfden aan te vallen en zeker niet het grote, sterke Britse Rijk. Het Japanse leger werd gezien als zwak, volgens de Britten niet meer dan een zeepbel die doorgeprikt moest worden⁵¹.

In Nederlands-Indië was de gedachte vergelijkbaar, namelijk dat de 'krombenige Japanse horden met hun ouderwetse speelgoedbewapening'⁵² nooit enige kans zouden hebben tegen duizenden vastberaden Europeanen. Elk woord over geringe kansen de Geallieerden lag in de taboesfeer. Ook de legende van Djojobojo werd door de Nederlands-Indische regering weer naar boven gehaald. Djojobojo zou de stamvader van het Javaanse volk zijn geweest en hebben voorspeld dat gele mannetjes uit het noorden eenmaal Java zouden veroveren. Hun heerschappij zou echter niet langer duren dan maïs nodig had om te rijpen, wat neerkomt op ongeveer 100 dagen⁵³. Hiermee wilde Nederlands-Indische regering de bevolking moed inspreken en laten geloven dat de Japanners snel weer verdreven zouden worden door een Geallieerd tegenoffensief. Dit is dan ook de reden dat een groot deel van de Indonesische bevolking stellig verwachtte dat het leed snel geleden zou zijn en de vijand snel verdreven zou worden.⁵⁴

---

⁴⁷ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 16

⁴⁸ *Idem*, 19

⁴⁹ B. De Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 564

⁵⁰ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 22

⁵¹ *Idem* 22

⁵² *Ibidem*

⁵³ *Idem*, 23

⁵⁴ *Ibidem*

Het optimisme had nog een andere oorzaak, namelijk de bloeiperiode waar Nederlands-Indië zich in bevond na de capitulatie van Nederland aan de Duitsers. Na de capitulatie moest Nederlands-Indië namelijk zelfstandig handelen, zonder bemoeienis van de Nederlandse regering.

Vorbereidingen op guerrilla

Vorbereidingen op een eventuele guerrillaoorlog werden vrijwel niet getroffen. Dit is opmerkelijk, aangezien het terrein in Nederlands-Indië op het eerste gezicht zeer geschikt lijkt voor deze vorm van oorlogvoering: er is namelijk aan ruimte geen gebrek en het terrein biedt grote mogelijkheden voor het inrichten van guerrillabases.⁵⁵ Succes en levensduur van een guerrilla zijn echter van meer factoren afhankelijk dan terrein. De voorbereidingen in Nederlands-Indië gingen niet veel verder dan het aanleggen van zogenaamd geheime voorraaddepots. Deze werden echter leeggehaald door de lokale bevolking, voordat de guerrillastrijders hier iets aan konden hebben. Grondige en daarmee openlijke voorbereidingen op de guerrilla wilde de regering niet, omdat dit zou hebben ingehouden dat in feite rekening werd gehouden met een nederlaag en een daaropvolgende bezetting bij voorbaat werd geaccepteerd. Die indruk was niet gewenst, voornamelijk vanwege de angst voor onaanvaardbaar prestigeverlies in de ogen van Indonesische bevolking, die zeer gevoelig heette te zijn voor macht en de uitstraling daarvan. In de ogen van de eenvoudige inwoner was het leger immers de belichaming van het Nederlandse gezag en werd dat leger en daarmee het gezag gezien als onoverwinnelijk⁵⁶. Daarnaast werd guerrilla niet gezien als een volksopstand, maar als een zuiver militaire aangelegenheid. De oorzaak voor deze zienswijze lag in de gecompliceerde samenstelling van de Indische maatschappij. Uit angst voor de getalmatige overmacht van de inheemse bevolking waren zaken als wapens en het gebruik van geweld uitsluitend voorbestemd voor de krijgsmacht en de politie. Daarnaast konden de Nederlanders, zoals elke koloniale mogendheid, zich moeilijk verenigen met het idee dat de bevolking gewapend een hoofdrol ging spelen. De bewapening van de bevolking werd gezien als een tweesnijdend zwaard dat zich evengoed eens tegen het gezag kon keren⁵⁷.

Op het laatste moment voor de capitulatie van Nederlands-Indië werden wel nog enige middelen achtergelaten om contact te houden met de kolonie en een guerrilla mogelijk te maken. Begin 1942, een paar weken voor de capitulatie, kreeg dr. C.O. van der Plas, lid van de Nederlands-Indische Raad, van de gouverneur-generaal Van Starckenborgh Stachouwer

---

⁵⁵ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 28

⁵⁶ Ibidem

⁵⁷ Idem, 29

opdracht een vorm van subversieve organisatie op Java voor te bereiden. De plannen bestonden uit niet meer dan het uitreiken van geldbedragen aan de bevolking in ruil voor hulp en hadden alleen betrekking tot Oost-Java⁵⁸. Ook werd door de regering een poging gedaan een verbindingsnet aan te leggen. Dit mislukte echter door het gebrek aan middelen en radiotelegrafisten. Het verbeteren van deze organisaties was door de snelle Japanse opmars onmogelijk. Op de laatste dag voor de capitulatie werden nog wel enkele zenders geleverd, maar door de grootte was het onmogelijk deze verdekt op te stellen, daarmee waren zij te zwaar om mee te nemen, waardoor deze al snel werden ingeleverd bij de overheersers⁵⁹. Bovendien was deze apparatuur onbruikbaar vanwege een tekort aan seiners⁶⁰. De middelen waren slecht van kwaliteit en het aantal was te klein, waardoor de deze middelen niet goed gebruikt konden worden.

Tijdens de bezetting

De op 8 december 1941 begonnen oorlog werd op 9 maart beëindigd met de capitulatie van de Nederlandse, de Koninklijke Marine, en de Nederlands-Indische strijdkrachten, het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. De op Java achtergebleven geallieerde eenheden legden op 12 maart de wapens neer⁶¹. Hier en daar bleven nog enige tijd kleine groepjes een kansloos verzet bieden, maar een guerrilla kwam er niet van de grond. Dit had naast de voorbereidingen enkele andere redenen die in het verlengde van de voorbereidingen liggen. Zo was het aantal troepen beschikbaar voor guerrilla sterk verminderd van meer dan 100 man naar slechts een paar. De paar groepjes die wel een verzet begonnen vochten meer tegen de natuur dan tegen de bezetters⁶². Deze groepjes hadden ook nauwelijks communicatiemiddelen, zoals gezegd, waardoor er geen contact was buiten Java.

Kort na de bezetting ontstonden in Indonesië vele kleine verzetsorganisaties die zich kenmerkten door een grote opofferingsgezindheid, veel moed, maar weinig deskundigheid⁶³. Zij werden vaak geleid door burgers of militairen die onmiddellijke krijgsgevangenschap hadden weten te ontduiken. Enkele Nederlanders probeerden om met huisgemaakte zenders contact te maken met de buitenwereld⁶⁴. Deze pogingen mislukten. De Nederlanders werden al binnen een paar maanden geïnterneerd, waarna er aan hun activiteiten een einde kwam. De Indische Nederlanders, voor zover zij buiten de kampen

---

⁵⁸ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 42

⁵⁹ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the Tropics'*, 564

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 28

⁶² B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 564

⁶³ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 42

⁶⁴ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 565

bleven, waren te opvallend om in een groot verband iets te kunnen ondernemen.⁶⁵ Ook beschikte de bezetter over een zeer goed georganiseerde contraspionagedienst, die een opstand nog moeilijker maakte. Het wrede optreden van de bezetter deed de rest. De angst voor Japanse represailles zorgde ervoor dat de massa er weinig voor voelde zijn leven te wagen zolang de primaire levensbehoeften waren gewaarborgd⁶⁶. Ditzelfde beeld was ook in Europa te zien.

Er werd door de Indische regering in ballingschap nog wel geprobeerd om een guerrilla op te starten via een speciale missie. De Zuid-Afrikaan Laurens van der Post werd, met speciale missie no. 43, naar Java gestuurd om daar een guerrilla oorlog te organiseren. Ook hij slaagde er niet in om radiocontact buiten Java te verkrijgen. Na enkele weken moest Van der Post zich al overgeven, vanwege slechte conditie. Zijn groep deed hetzelfde in augustus 1942⁶⁷.

Een andere essentiële voorwaarde voor een guerrilla is steun vanuit vrije gebieden. De vrije gebieden onthielden zich echter van steun in elke vorm. Zonder deze steun kwamen de guerrillastrijders nauwelijks aan middelen, zoals wapens en munitie, maar ook voedsel en andere bevoorrading. Daarnaast ontbrak elk contact met de kolonie, zowel qua radiocontact als qua vluchtelingen uit het bezette gebied, waardoor de mensen in de vrije gebieden niet wisten waar behoefte aan was en wat kon worden gedaan tegen de overheerser.

De grote massa wenste zich niet in te laten met het conflict en wenste zo rustig mogelijk het dagelijkse leven voort te zetten. Als er al elementen waren binnen de Indonesische bevolking die meenden te moeten sympathiseren met het verzet, dan werd deze opvatting al snel de kop ingedrukt door het meedogenloze optreden van de Japanners⁶⁸. Het gevolg hiervan was dat de gewilde grootschalige guerrilla beperkt bleef tot hooguit enkele honderden militairen.

De Nederlandse regering in Londen was er echter van overtuigd dat de Indonesische bevolking het verzet grootschalig steunde en dat de guerrillabewegingen in Indonesië sterk vertegenwoordigd waren. De regering maakte hierbij dus een grote vergissing gedurende de hele oorlog, door zich volledig te verkijken op de medewerking en de betrokkenheid van de lokale Indonesische bevolking. Door het Netherlands Government Information Bureau werden nog maandenlang na de val van Java berichten uitgegeven over guerillabewegingen in Indonesië⁶⁹. In deze berichten werd onder meer aangegeven dat de gehele bevolking als

---

⁶⁵ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 42

⁶⁶ Idem, 29

⁶⁷ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 565

⁶⁸ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 29

⁶⁹ Ibidem

één man achter de geallieerde zaak stond en de bezetters algemeen gehaat werden wegens hun brute optreden.

Nederland: van edelman naar bedelman

Daarnaast was Nederland vervallen van belangrijke bondgenoot in Zuidoost-Azië tot armzalige bondgenoot die weinig kon inbrengen en veel te verzoeken had. Behalve de koopvaardijvloot, die zowel in Europa als in Azië onschatbare diensten bewees, vormden de resterende strijdkrachten in het Verre Oosten een weinig belangrijke bijdrage aan de geallieerde oorlogvoering. Met name de landstrijdkrachten, waarvan het grootste deel dat in Australië aankwam dit min of meer toevallig deed en waaronder slechts een enkeling was met bepaalde capaciteiten of speciale kennis. Hierdoor restte de Nederlandse regering in ballingschap, zonder gebied in Europa en met Nederlands-Indië in vijandelijke handen, weinig meer dan het streven zich een bereidwillige bondgenoot te tonen om zo de nodige goodwill te behouden, zonder nog meer verlies aan prestige.

Dit gebrek aan speciale kennis en de afhankelijkheid van bondgenoten bleek een rode draad door het verdere bestaan van de inlichtingenorganisatie. De Nederlanders moesten hierdoor voor elke inlichtingenoperatie verzoeken indienen bij bondgenoten, zoals de Australiërs. Een inlichtingenoperatie had altijd een vervoersmiddel nodig om in Nederlands-Indië de party aan land te kunnen brengen. Onderzeeboten werden hiervoor gezien als het vervoersmiddel bij uitstek. Nederland had enkele onderzeeërs in Australië beschikbaar, ware het niet dat deze vaak kapot waren. Doordat deze onderzeeërs daarnaast nog eens afweken van de standaard die de andere landen aldaar hanteerden⁷⁰, was het vaak een langdurige en moeilijke klus om deze onderzeeërs weer operationeel te krijgen, als dit al lukte vanwege een tekort aan onderdelen. Een ander probleem hierbij was dat de onderzeeërs die gebruikt werden voor inlichtingenoperaties geen voorrang kregen, omdat de geallieerde leiding de voorkeur gaf aan onderzeeërs die gebruikt werden voor daadwerkelijke gevechtsoperaties⁷¹. De Nederlanders kregen om dezelfde reden dan ook geen vervangend vervoer om parties aan land te brengen in Nederlands-Indië.

Samenwerking tussen inlichtingendiensten

De Nederlanders in Australië waren genoodzaakt via verzoeken aan andere landen inlichtingen te kunnen verzamelen en zo een bijdrage te leveren aan de geallieerde strijd. Er moest er veel worden samen gewerkt om iets te kunnen betekenen, maar hoe goed was deze samenwerking tussen de inlichtingendiensten?

---

⁷⁰ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 570

⁷¹ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 570

In Australië kwamen, na het verlies van Malakka, Nederlands-Indië en de Filippijnen diverse inlichtingenorganisaties samen met een grote kennis van het bezette gebied⁷². Deze informatie moest worden benut, waarvoor nieuwe diensten werden opgericht. Hiertoe werd de geheime inlichtingenorganisatie *Inter Allied Service Department* (ISD) opgericht. Op 6 juli 1942 werd een richtlijn uitgegeven om een moederorganisatie van de ISD op te richten, namelijk het *Allied Intelligence Bureau* (AIB), waarmee het hoofdkwartier van de *South-West Pacific Area* (HQ-SWPA) de operationele leiding overnam en de coördinatie van alle inlichtingendiensten op zich nam.⁷³ Het AIB was een coördinerende organisatie met als doel inlichtingen op de vijand te verzamelen, onder andere door het sturen van partjes, en de vijand te verzwakken door gebruik van sabotage.⁷⁴

Op papier was deze inlichtingenorganisatie goed georganiseerd, in de praktijk werkte deze echter minder goed. Al snel na de oprichting werden diepgaande meningsverschillen zichtbaar. De Amerikanen hadden in het gebied slechts interesse in de Filippijnen en regelden zij partjes rechtstreeks via Washington zonder te overleggen met het AIB. De Nederlanders gaven aan dat zij ook alle politiek-economische inlichtingen over Nederlands-Indië wensten en geen genoegen namen met enkel militaire inlichtingen.

Van de bedoelde opzet, waarin de Amerikanen, Engelsen en Nederlanders als gelijken samenwerkten, was niets overgebleven, aldus luitenant-ter-zee Salm, hoofd van de Marine- en Leger Inlichtingendienst.⁷⁵ De Amerikanen trokken zich als snel geheel terug uit de organisatie en gingen zelfstandig op de Filippijnen bezig, zonder dat de AIB het minste idee had over hun verrichtingen aldaar. Belangrijke acties in Nederlands-Indië, zoals sabotage, werden uitgevoerd zonder dat de Nederlanders daarin een stem hadden, dit terwijl dergelijke acties grote gevolgen kon hebben voor de Nederlandse belangen. Daarnaast kregen de Nederlanders weinig informatie vanuit de geheime inlichtingen en de speciale operaties. Hiervan werd alleen prijsgegeven wat de commandanten van die afdelingen prijs wilden geven en dan nog was die informatie Brits gekleurd.⁷⁶

Van een organisatie waarin samengewerkt zou worden als gelijke partners was het AIB in feite uitgegroeid tot een volledig Britse organisatie onder Amerikaans toezicht. Salm drong dan ook aan op een zelfstandige basis voor de Nederlanders om inlichtingen te kunnen verzamelen en daarnaast op de hoogte te kunnen blijven van de juistheid van de berichten afkomstig van de AIB⁷⁷. De gewenste zelfstandigheid werd ook verkregen, waarbij de Nederlanders rechtstreekse toegang kregen tot het HQ-SWPA.

---

⁷² J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 47

⁷³ B. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 566

⁷⁴ Ibidem

⁷⁵ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 49

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ Idem, 52

De Nederlanders wilden dan ook hun eigen inlichtingenorganisatie opzetten, zodat zij een vinger in de pap zouden blijven houden in Nederlands-Indië. Daarnaast waren zij bang voor de inmenging van de Australiërs, met name via de Britten. Ook was er erg veel onvrede over de resultaten van het ISD. Deze organisatie had, tegen het advies van de Nederlanders in, parties gestuurd die geleid werden door Europeanen, waardoor zij een zekere dood ingestuurd werden⁷⁸. Dit werd volgens de Nederlanders door de leiding van de ISD afgedaan met een typische Engelse nonchalance. Andere beginnersfouten die werden gemaakt waren bijvoorbeeld dat containers met voorraden waren gedropt, waar het doel van de missie groot opgeprint stond, in 'koeien van letters'⁷⁹.

In 1943 kreeg admiraal Helfrich, commandant van de Nederlandse strijdkrachten in het Oosten, tijdens zijn bezoek aan Australië definitief de indruk dat er veel langs elkaar en zelfs tegen elkaar in gewerkt werd, dat politieke gevoeligheden een grote rol speelden, verantwoordelijkheden vaag waren afgebakend, de weinige mankracht ondoelmatig werd gebruikt en dat het AIB in feite een overbodige organisatie was.⁸⁰ Na besprekingen tussen generaal MacArthur, commandant van de South-West Pacific Area (SWPA), admiraal Helfrich, de Indische Commissie en functionarissen van de Nederlandse inlichtingendienst werd besloten de '*hot intelligence*' voor Nederlands-Indië geheel in Nederlandse handen te leggen, met behoud van de AIB-contacten en onder leiding van de sectie G2-SWPA⁸¹. Na een reorganisatie werd hierbij de naam NEFIS (Netherlands Forces Intelligence Service) officieel. Hoewel dit een voordeel lijkt, namen de Nederlanders hiermee een grote verantwoordelijkheid op zich, waarbij zij zich geen mislukking konden permitteren. De Nederlanders konden na de nederlaag in Nederlands-Indië zich niet nog meer verlies van prestige veroorloven. Daarnaast had de NEFIS weliswaar deskundigheid op het gebied van Indië, maar waren ze volkomen amateurs op het gebied van de geheime diensten, zoals een studie naar de NEFIS van september 1943 concludeerde.⁸² De steller van deze studie concludeerde dat in dat opzicht, naast een groot gebrek aan voorbereiding en ervaring, zelfs een historisch bewijsbaar manco bestond.

Salm schreef hierover op 31 mei 1943 in een particuliere brief aan luitenant-kolonel Sandberg: 'Maar zolang alles onder hoge druk moet gebeuren zal het (voorkomen van fouten die het succes van de operaties in gevaar konden brengen) wel een utopie blijven. Wij hadden met dit alles een jaar vóór de oorlog moeten beginnen, niet een jaar daarna. Nu zijn

---

⁷⁸ B. de Graaff: '*Hot intelligence in the tropics*', 566

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ Idem, 565

⁸¹ G2-SWPA was de inlichtingensectie van het hoofdkwartier voor de *South-West Pacific Area*.

⁸² C.J. Warners in J.J. Nortier: '*Acties in de Archipel*', 57

wij “à la recherche du temps perdu” en of wij dat ooit zullen inhalen is voor mij de grote vraag⁸³.

De eerste parties: Tiger en Walnut

Nadat de Nederlanders eindelijk een zelfstandige inlichtingendienst hadden opgebouwd en zij derhalve ook op eigen initiatief parties konden sturen werd dit snel in de praktijk gebracht. De NEFIS kon nu zelf kunnen bepalen wie ze stuurde, met welk doel en waar naar toe. Hierbij kreeg voornamelijk Java de voorkeur, omdat Van der Plas, als lid van de planningsboard van de NEFIS en van sterke invloed op de aanname van agenten, daar de omgeving en de bevolking kende⁸⁴. Daarnaast wilde de Nederlandse regering informatie over het belangrijkste eiland in de archipel.

De eerste agenten maakten een sprong in het diepe en hadden behalve veel geluk en eigen improvisatietalent niet veel om op terug te vallen. De agenten waren, vergeleken met de agenten in Europa, nog meer in het nadeel, vanwege de bijzondere structuur van de Indische samenleving, de enorme afstanden, de geringe middelen, het aanvankelijk ontbreken van een doelgerichte opleiding en de onbekendheid met de ontwikkelingen in Indonesië.⁸⁵ Los hiervan betekende het nalaten van voorbereidingen in vreedstijd een horde die nagenoeg niet te nemen viel.⁸⁶ De in Australië aanwezige kennis van Indië dateerde nog uit detijd van voor de capitulatie.⁸⁷

Met uitzondering van de party met codenaam Tiger IV, werden parties gestuurd die voor lange tijd in het bezette gebied moesten verblijven, met veel te hoog gegrepen, soms zelfs onzinnige opdrachten, zonder eerst een voorverkenning ten aanzien van de reële mogelijkheden uit te voeren.⁸⁸ Zo had de Tiger III, bestaande uit één enkele agent, tot opdracht om, met een zeer summiere opleiding, een inlichtingenkern in de omgeving van Malang en Soerabaja te organiseren, contact te zoeken met de guerrillabeweging in de buurt van Bandoeng, waarvan door de van Indië ontsnapte KNIL-officier F. van der Veen al was gemeld dat deze niet bestond, en ten slotte een subversieve vrouwenorganisatie onder zijn leiding in het leven roepen. Deze taak besloeg geheel Java en hierin moest hij opereren zonder contactadressen, zonder enige bekende steun, zonder kennis van de geldende Japanse bepalingen en zonder enig idee van de onmogelijke situaties waarin hij verzeild zou raken.⁸⁹ Bij het aan land brengen van Tiger III wist de bemanning op de onderzeeërs niet of de agent daadwerkelijk op het strand was aangekomen. Bovendien had hij geen radio en

---

⁸³ J.J. Nortier: *‘Acties in de Archipel’*, 57

⁸⁴ B. de Graaf: *‘Hot intelligence in the tropics’*, 567

⁸⁵ J.J. Nortier: *‘Acties in de Archipel’*, 86

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ Ibidem

⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Idem, 89

kon dus ook geen berichten zenden. Pas na de oorlog werd vernomen dat hij in mei 1943 geëxecuteerd was⁹⁰. Ondanks de eerdere mislukte pogingen tot infiltratie in Oost-Java bleef men vast houden aan dit gebied. Tiger IV en V waren de volgende parties die gezonden werden, beide bestaande uit één agent. De opdracht van Tiger IV was even onwettelijk als die van Tiger III. Er moest verbinding gezocht worden met de door Tiger III opgerichte subversieve vrouwenorganisatie, hoewel onbekend was of Tiger III dit had kunnen waar maken. Verder moest Tiger IV geïnterneerden uit het werkkamp Kesilir aan de oostkust van Java helpen bij ontvluchtingen naar Australië. Dit is zowel praktisch onhaalbaar, als onnuttig. Het helpen ontvluchten van een paar onbekende geïnterneerden staat in geen vergelijking met het risico dat hiervoor gelopen moest worden. Ook moest Tiger IV een tweede geheime organisatie te Malang en Soerabaja in het leven richten. Tiger V moest contact maken met eerdergestuurde parties. Van beide parties werd niks meer vernomen. Tiger IV verscheen niet op de afgesproken ontmoetingspunten en Tiger V schijnt in handen van de Japanners te zijn gevallen en onder martelingen het een en ander los te hebben gelaten.⁹¹ Pas Tiger VI, wederom bestaande uit één agent, had een intelligence-opleiding gevolgd aan de school te Cairns. Daarnaast moest deze party na drie dagen weer worden opgehaald, in tegenstelling tot de voorgaande parties die langdurig aanwezig moesten blijven in het gebied.⁹² Hij had als opdracht gegevens te verzamelen over de in gebruik zijnde munten en bankbiljetten, de mogelijkheden om zich door het gebied te verplaatsen, de daarvoor vereiste Japanse documenten en zich in het algemeen te oriënteren op de in gebruik zijnde identiteitspapieren.⁹³ Ook deze iets beter voorbereide party mislukte echter. De agent kon niet worden opgepikt en bleek gevangen te zijn genomen.

Naast de projecten Tiger eindigden ook de projecten genaamd Walnut in een mislukking. Walnut I, bestaande uit drie agenten, werd waarschijnlijk verraden door de lokale bevolking. Dit is niet verwonderlijk, aangezien de leider van de party, de Australische majoor C.R. Sheldon, zich op zijn klapperplantage altijd hardhandig opstelde tegenover zijn personeel⁹⁴. Sheldon meldde dan ook al spoedig dat de bevolking zich vijandig gedroeg en dat hij vermoedde dat de schuilplaatsen van de party al bekend waren bij de vijand.⁹⁵ Uit een rapport van september 1944 werd bekend dat de drie leden van de party waren gevangen genomen en geëxecuteerd.

---

⁹⁰ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 29, 92

⁹¹ Idem, 93 en 94

⁹² J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 86, 95

⁹³ Idem, 95

⁹⁴ Idem, 100

⁹⁵ Idem, 99

Walnut II bestond uit tien personen, waarvan vijf Indonesische schepelingen waren. De leider van de party was beter gekozen dan bij Walnut I. De Deen N.P. Monsted was namelijk gezien bij de bevolking en hij kende het gebied waar de party moest opereren erg goed, doordat hij mede-eigenaar was geweest van de Celebes Trading Company, die veel handel dreef met de eilanden van Oost-Indonesië. Ook deze party mislukte, waarna eveneens niks meer werd vernomen. Wel werd in 1944 bekend dat de Japanners ervan op de hoogte waren geweest dat twee parties in het gebied waren geïnfilteerd.⁹⁶

Als gevolg van deze mislukte inlichtingenparties bevond de NEFIS zich al snel in een precaire situatie. Het geallieerde hoofdkwartier wilde liever inlichtingen over eilanden die van belang waren voor de geallieerde strategie, de eilanden waarop men aanvallen plande. De Nederlanders bevonden zich hierdoor in een vreemde situatie, aangezien zij nog geen resultaten konden laten zien en tevens niet de financiën en middelen hadden om overal te kunnen opereren⁹⁷.

Als gevolg hiervan werd gekozen om parties naar andere eilanden dan Java te sturen vanwege verschillende redenen. Zo was Java dicht bevolkt, waardoor er weinig ruimte was ongezien te bewegen, zeker aangezien de lokale bevolking bang was voor de Japanners. Ook heerste er op Java een sterk anti-Nederlandse stemming⁹⁸. Dit alles maakte dat het moeilijk was voor een party onopgemerkt te blijven in een Javaans dorp, een les die uit de mislukte parties werd getrokken.

Belangrijkste probleem was echter niet het financiële aspect, maar het materieel. Hoeveel geld de NEFIS ook gehad zou hebben, er was simpelweg te weinig vervoer beschikbaar. Er was naast te weinig transportmogelijkheden, tevens een permanent tekort aan agenten. Binnen de Nederlandse regering was hierdoor wrijving over de inzet van de kleine aantallen Nederlanders buiten bezet gebied. De Nederlanders in Australië werden al gezien als schaars, waardoor de regering huiverig was hen op een gevaarlijke inlichtingenmissie te sturen. Een andere optie was om Chinese agenten te sturen. Hier was de regering echter ook huiverig voor, voornamelijk vanwege de angst voor de impact op de Indonesische bevolking, aangezien de Chinezen niet erg geliefd waren⁹⁹.

De NEFIS werd hierna bezorgd, zoals te lezen valt in een intern memorandum van 19 september 1943: "na bijna 18 maanden aan ervaring, [was] niet één betrouwbaar contact gemaakt in bezet gebied". Nadat in augustus 1943 kapitein-luitenant ter zee Leendert Brouwer als vervanger van luitenant-kolonel Quéré werd aangesteld als commandant van Section III (geheime inlichtingen en speciale operaties) van de NEFIS, werden de

---

⁹⁶ J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*. 101

⁹⁷ Idem, 86

⁹⁸ B. de Graaf: *'Hot intelligence in the tropics'*, 570

⁹⁹ Idem, 571

voorbereidingen voor de partys meer diepgaand en de instructies meer gedetailleerd. Zo werd voordat een party landde, eerst een verkenning uitgevoerd door twee man met walky-talky's. De duur van de partys werd verkleind van enkele maanden naar enkele dagen. De NEFIS stopte ook met het sturen van Europeanen, tenzij het in een jungle omgeving was of in grote partys die bedoelde waren als overvallen. Ook moesten de leden van de partys uit het gebied zelf komen of zich als reizigers voordoen.

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat er veel problemen zijn aan te geven in de organisatie en uitvoering van inlichtingenpartys die gestuurd zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog vanaf Australië. De problemen hiervan beginnen al in een vroeg stadium, namelijk voordat de oorlog met Japan zelfs maar begonnen is. In dit stadium waar de voorbereidingen op een eventuele bezetting al moesten worden genomen, was de regering bang met voorbereidingen de Japanners te irriteren en de bevolking een verkeerd beeld te geven. Hierdoor werden er geen effectieve voorbereidingen getroffen om een guerrilla mogelijk te maken of zelfs maar om contact te houden met de kolonie. Ook was er geen plan gemaakt om belangrijke mensen en archieven te evacueren. Als gevolg hiervan liepen de Nederlanders continu achter de feiten aan.

Eenmaal in Australië ondervond de Nederlandse regering de problemen hiervan en merkte zij dat zij zelf weinig meer konden betekenen, waardoor zij constant afhankelijk was van anderen. Nadat in Australië een zelfstandige Nederlandse inlichtingendienst was opgericht kon de Nederlandse regering meer betekenen en bepalen. De Nederlanders konden hierdoor wat meer zelf bepalen, maar toch bleef de vraag vanuit het geallieerde hoofdkwartier leidend, waardoor de Nederlanders zich in een vreemde situatie bevonden, waarbij gekozen moest worden tussen de eigen interesses en die van het hoofdkwartier.

Bij de inlichtingendienst bleef daarnaast het probleem dat er weinig mensen met speciale kennis of capaciteiten aanwezig waren in Australië en de Nederlanders daarnaast weinig middelen hadden. Ook wisten de regering en de NEFIS door een gebrek aan communicatie niet wat de situatie was in het bezette gebied. Vooral het gebrek aan vervoersmiddelen was erg sterk voelbaar bij de Nederlanders, aangezien de onderzeeërs die zij in Australië hadden weten te krijgen snel kapot waren en de wachttijd voor reparatie lang was, door het gebrek aan reserveonderdelen en prioriteit.

Daarnaast stuurden de Nederlanders in eerste instantie mensen die ongeschikt waren voor hun taak, zoals de Zuid-Afrikaan Laurens van der Post, waardoor zij hun taak niet konden vervullen en er al snel niks meer van hen werd vernomen. Ook werden de partys in eerste instantie naar het belangrijkste eiland van de archipel gestuurd, Java. Deze partys werden hiermee een vrijwel zekere dood ingestuurd, aangezien Java moeilijk was om te doordringen

en inlichtingen te verzamelen, waardoor de partjes vrijwel zeker werden opgemerkt en overgedragen aan de bezetters.

Pas na de aanstelling van Brouwer als vervanger van Quéré werden de partjes beter georganiseerd en was de voorbereiding beter, waarna enkele kleine successen konden worden geboekt.

Concluderend kan hierdoor gezegd worden dat het probleem voor de Nederlanders al begon bij de voorbereiding voorafgaand aan de oorlog, maar ook tijdens de oorlog zelf was de voorbereiding voor de partjes onvoldoende. Belangrijk probleem naast de voorbereiding was het gebrek aan middelen om de partjes mee uit te kunnen voeren.

3

Inlichtingenoperatie 'Virgil'

'Dat usir Belanda [Nederlanders eruit] is wel mooi, maar mijn vrouw klaagt steen en been dat ze geen Blookers cacao kan krijgen en ook geen Margriet en Libelle'

- R. Abdulgani

Als tweede casus zal de inlichtingenoperatie genaamd 'Virgil' worden behandeld. Virgil was de codenaam van Johannes August Bakker, die verschillende informanten runde in Nederlands-Indië en Indonesiërs daarbuiten. Deze inlichtingenoperatie is behoorlijk succesvol te noemen, aangezien de Nederlanders dankzij deze inlichtingen op de hoogte waren van de Indonesische intenties en onderhandelingsposities. Dit gebeurde gedurende een lange periode, namelijk van 1954 tot 1962, waarbij de informanten nooit zijn onderkend. Zelfs tot op de dag van vandaag is niet terug te vinden wie de informanten waren, hoewel de naam van de belangrijkste informant vrijwel met zekerheid is te zeggen. De naam van deze belangrijkste informant was Roeslan Abdulgani, een belangrijke vertrouweling van Soekarno, waardoor hij als een spin in het web van de Indonesische (buitenlandse) politiek kon acteren. In dit hoofdstuk zullen de hoofdredenen voor het succes van deze operatie worden behandeld. Hiertoe zal alleen Roeslan Abdulgani, als de belangrijkste informant, aan de orde komen.

Problemen in Indonesië

In december 1949 werd de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië ondertekend. Dit zorgde niet voor een verbeterde relatie tussen Nederland en de voormalige kolonie. Dit kwam voornamelijk door de kwestie Nieuw-Guinea, waarbij de twee landen lijnrecht tegenover elkaar stonden. Indonesië vond dat Nieuw-Guinea bij de Indonesische Republiek hoorde, terwijl Nederland dit laatste stukje koloniaal bezit niet wilde overdragen. Nederland, met name minister van buitenlandse zaken Luns, hoopte de westerse wereld ervan te overtuigen dat Nederlandse aanwezigheid in Nieuw-Guinea een dam opwierp tegen het oprukkende communisme in Azië¹⁰⁰. In Indonesië speelde deze opstelling juist de anti-Nederlandse gevoelens in de kaart, waardoor deze krachten aan populariteit wonnen. Daarnaast zorgden

---

¹⁰⁰ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze: De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland'* (SDU uitgevers, Den Haag, 1998), 122

deze gevoelens ervoer dat de aandacht van de bevolking werd afgeleid van de zwakke economie.

Ondertussen was Indonesië politiek niet sterk, vanwege diverse conflicten. Zo was er een conflict tussen het leger en de regering over wie de overhand moest hebben in nationale beslissingen. Dit resulteerde op 17 oktober 1952 in een coup van het leger, die mislukte doordat Soekarno, als onmisbare schakel, deze coup niet steunde. In 1953 brak er daarnaast in Atjeh een regionale opstand uit tegen het centralistische beleid van Jakarta¹⁰¹.

In deze moeilijke tijd werden de Nederlanders de zondebok. In de maanden december 1953 tot en met februari 1954 werden 35 Nederlanders gearresteerd vanwege vermeend lidmaatschap van de Nederlands-Indische Guerrilla Organisatie (NIGO). Deze organisatie zou tot doel hebben gehad om door middel van een campagne van destabilisatie het Nederlandse gezag over Indonesië mogelijk te maken¹⁰².

Tekort aan inlichtingen

Juist in deze hoogtijdagen van ontwikkelingen en problemen in Indonesië, hadden de Nederlandse autoriteiten een groot gebrek aan inlichtingen uit en over de voormalige kolonie. Door de paranoia in Indonesië was contact tussen Nederlanders en Indonesiërs steeds moeilijker geworden. Indonesiërs waren huiverig om gezien te worden met Nederlanders, laat staan met medewerkers van het Nederlandse Hoge Commissariaat, waardoor zij weinig wisten over de Indonesische samenleving. President Soekarno en minister van buitenlandse zaken Sunario waren personen die niet te spreken waren voor de Nederlandse Hoge Commissaris W.F.L. graaf van Bylandt¹⁰³. Ook vertegenwoordigers van andere landen begonnen het Hoge Commissariaat te mijden. Daarnaast werd in 1954 de Indonesische studenten in Nederland door de Indonesische regering verzocht hun studie ergens anders voort te zetten¹⁰⁴. Aan het eind van dat jaar was de situatie in Indonesië dermate nijpend geworden dat de Hoge Commissaris aan de Nederlandse regering verzocht om een noodevacuatieplan op te stellen¹⁰⁵. De Nederlandse overheid had dus redenen genoeg inlichtingen te willen over Indonesië en de Indonesische regering.

Waardoor kwam het dat Nederland een dergelijk slechte inlichtingenpositie had in de voormalige kolonie? Na de soevereiniteit van Indonesië had Nederland de inlichtingenpositie in Indonesië verwaarloosd. Tot eind 1949 had de BID Nederlands-Indië niet als zijn werkterrein beschouwd, al waren incidenteel wel rapporten opgesteld over in het buitenland

---

¹⁰¹ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 123

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ H. Meijer: *'Den Haag-Djakarta: de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962'* (Utrecht, 1994), 462

¹⁰⁴ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 125

¹⁰⁵ H. Meijer: *'Den Haag-Djakarta'*, 463

levende opvattingen over het Nederlandse beleid ten opzichte van de kolonie¹⁰⁶. Met de aanstaande soevereiniteitsoverdracht in het oog werd inlichtingenvergaring in Zuidoost-Azië wel degelijk nodig geacht, waarbij de BID gezien werd als de meest geschikte instantie daarvoor. De kosten voor deze nieuwe taak werden het eerste jaar, 1950, begroot op 350.000 gulden, wat neerkwam op de helft van het bedrag waarvoor de BID op dat moment begroot stond. Voor 1951 zou zelfs 850.000 gulden nodig zijn¹⁰⁷. Hierbij rees het probleem dat een verhoging van het budget van de BID de aandacht van het Nederlandse parlement zou trekken. Daarnaast moest bezien worden onder welke geheime begrotingspost deze taakuitbreiding door de Staten-Generaal kon worden geloodst¹⁰⁸. De Nederlandse Hoge Commissaris in Jakarta, H.M. Hirschfeld, kreeg van het kabinet de beslissende stem in deze kwestie. Hij bleek echter, net als zijn voorganger Lovink, een principiële tegenstander te zijn van inlichtingenvergaring in en over Indonesië. Volgens hem zou dit, indien dit bekend werd, de spanningen tussen Nederland en de voormalige kolonie alleen maar onder nog grotere druk zetten. Een ander probleem was het feit dat er van de Centrale Militaire Inlichtingendienst in Nederlands-Indië (CMI), waarin de NEFIS was opgegaan, niets overbleef na diens opheffing een week voor de soevereiniteitsoverdracht. Als gevolg van deze twee factoren kon de BID weinig rapporteren over de (politieke) ontwikkelingen in Indonesië of Nieuw-Guinea. Als dit al gebeurde, dan was dit op basis van berichten uit Groot-Brittannië.¹⁰⁹

Bakkers eerste contact met de inlichtingenwereld

Hoe kwamen de Nederlanders dan toch aan een dergelijk hoogstaande inlichtingenbron, terwijl de inlichtingenpositie in Nederlands-Indië werd verwaarloosd? Hiervoor dient allereerst de carrière van de 'runner', Johannes August Bakker, te worden behandeld.

Op 12 augustus 1922 zag Johannes Bakker het levenslicht, als zoon van een kolonel van het KNIL. Zijn ouders scheidden, waarna zijn moeder hertrouwde met generaal-majoor Van Tricht. Bakker volgde de HBS en bleef, nadat Van Tricht militair attaché werd in Bern, ook tijdens de Duitse inval in Nederland nog enige tijd in Den Haag. In juni 1941 vertrok hij naar Zwitserland op basis van de diplomatieke status van zijn stiefvader, die daar een belangrijke rol zou spelen in de betrekkingen tussen het Nederlandse verzet en de regering-in-ballingschap in Londen¹¹⁰. Bakker wilde niet in Zwitserland blijven, maar wilde meedoen aan de wereldstrijd van dat moment. Uiteindelijk vertrok hij op 19 november 1943 met een Spaans en Portugees diplomatiek visum illegaal vanuit Genève voor een tocht door bezet

---

¹⁰⁶ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 125

¹⁰⁷ Idem, 126

¹⁰⁸ Ibidem

¹⁰⁹ Idem, 126 en 127

¹¹⁰ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 132

Frankrijk, om uiteindelijk aan de Spaanse kant van de Pyreneeën uit te komen, samen met enkele andere Engelandvaarders, waarna hij op 18 februari 1944 in Londen aankwam. De Nederlandse instanties daar oordeelden zeer gunstig over hem en wilden hem graag een plaats geven als ambtenaar in het binnenlands bestuur van een bevrijd Indië. Bakker zag dat niet zitten en wilde net als zijn vader en oom KNIL-officier worden, waarop hij naar Australië werd gestuurd om een militaire opleiding bij de paracommando's te volgen. Hier kon hij tevens zijn uitvindingen voor parachutisten, schokbrekende schoenen en helm, testen. S.H. Spoor, de latere bevelhebber van de Nederlandse troepen in Indonesië en op dat moment hoofd van de NEFIS, vond hem geschikt voor inlichtingenwerk en zond hem naar de LHQ School of Military Intelligence te Southport, waar hij op 26 juni met uitstekende cijfers zijn diploma haalde. Hierna ging hij als reserve tweede luitenant werken voor de NEFIS I.¹¹¹

Roeslan Abdulgani: een carrièreman

Hoe kwam Abdulgani op de plek, waarbij hij informant ging worden voor de Nederlanders?

Abdulgani werd op 24 november 1914 geboren als zoon van een welgestelde eigenaar van een winkel in levensmiddelen, huisjesmelker en bezitter van een taxibedrijf¹¹². Abdulgani zou later over zijn leven zeggen dat hij altijd het gevoel zou hebben gehad op een scheidslijn van werelden te hebben geleefd, aangezien hij, van zijn moeders kant, islamitisch was, maar qua cultuur Javaans¹¹³. Dit gevoel heeft hij ook gehad door de koloniale verhouding, aangezien hij als Indonesiër westers onderwijs volgde. Door de opleiding die hij later volgde aan de HBS leerde hij een onderscheid te maken tussen het Nederlandse koloniale systeem en individuele Nederlanders. Doordat hij hierdoor tussen de twee koloniale kampen kwam te staan kwam hij in een moeilijke positie. Tegenover zijn (nationalistische) vrienden zei hij dat goede relaties met Nederlanders mogelijk waren, zolang je maar tegen het kolonialisme bleef vechten. Tegenover de koloniale autoriteiten hield hij zijn werkelijke, nationalistische sympathieën verborgen¹¹⁴.

Abdulgani begon in Indonesië steeds meer op de kaart te komen van nationalistische groeperingen. Zo sloot hij zich aan bij Indonesia Muda (Jong Indonesië), waarna hij uit de studie die hij volgde aan de Europese Kweekschool werd ontheven vanwege nationalistische sympathieën. In 1943 kwam Abdulgani in Surabaya terecht bij de Pusat Tenaga Rakjat, de Volkskrachtcentrale, een organisatie waarmee de Japanners hoopten steun te verwerven voor hun regime. Deze organisatie, waarin tal van Indonesische stromingen waren vertegenwoordigd, werd geleid door onder anderen de nationalistische voormannen Hatta en

---

¹¹¹ B. de Graaff & C. Wiebes: *Villa Maarheeze*, 133

¹¹² C. Schuurin: *Roeslan Abdulgani: de man die bleef*, (Breda, 1995), 48

¹¹³ R. Abdulgani: *My childhood world*, Indonesia, nr. 17 (april 1974), 132

¹¹⁴ B. de Graaff & C. Wiebes: *Villa Maarheeze*, 129 en 130

Soekarno.¹¹⁵ In 1944 werd deze organisatie opgeheven, omdat deze niet aan de doelstellingen van de Japanners voldeed. Ondertussen was Abdulgani wederom tussen twee werelden aan het opereren. Hij was in contact gekomen met Sutan Sjahrir, een sociaaldemocratisch georiënteerde nationalist die, in tegenstelling tot Soekarno en Hatta, niet met de Japanners wilde samenwerken¹¹⁶. Hierna volgde Abdulgani de ene keer de lijn van Sjahrir en de andere keer de lijn van Soekarno en Hatta.

Deze ambivalentie was ook na de Tweede Wereldoorlog duidelijk zichtbaar. Hoewel Abdulgani op dat moment deel uitmaakte van de groep van Sjahrir, die tegen de overeenkomst van Linggadjati was, maakte Abdulgani, als hoofd van de republikeinse voorlichtingsdienst voor Oost-Java, reclame voor de door Hatta en Soekarno gewenste ondertekening¹¹⁷. Hierna vond Abdulgani de tijd rijp om over te stappen van de PSI van Sjahrir naar de PNI van Soekarno, een partij die bekend stond als de partij van de carrièrezoekers.¹¹⁸ Abdulgani werd hierna door Soekarno verzocht om naar Jogjakarta, de hoofdstad, te komen, waar de president hem aanstelde als secretaris-generaal van het ministerie van Voorlichting, waar hij snel bekend werd als een goed organisator en als de 'ziel van de Voorlichting van de Republiek'¹¹⁹.

Bij de militaire actie van 18 en 19 december 1948, ondermeer gericht tegen Jogja, dat bestempeld was als 'pesthaard', werden door Nederlandse parachutisten veel Republikeinse prominenten gevangengenomen, onder wie Soekarno en Hatta. Abdulgani raakte gewond, terwijl hij buiten de stad bezig was om documenten te verbranden die niet in handen van de Nederlanders mochten komen. Hij werd hierna door een Nederlandse arts behandeld, met wie hij in contact zou blijven¹²⁰. Hij toonde zich dan ook weinig haatdragend tegenover de Nederlanders. Hij prees zelfs, in een persconferentie enkele dagen na zijn operatie, de correcte Nederlandse behandeling¹²¹.

Contact Bakker - Abdulgani

Bakker en Abdulgani kwamen voor het eerst met elkaar in contact tijdens deze militaire operaties. Bakker was, nadat de Tweede Wereldoorlog was afgelopen, naar Indonesië vertrokken, waar, ter ondersteuning van de Nederlandse pogingen de Republiek de kop in te drukken, aan de Nederlandse kant diverse inlichtingen- en veiligheidsdiensten actief waren. Daartoe behoorden ook de inlichtingen- en veiligheidsgroepen (IVG's), die verbonden waren aan de diverse legeronderdelen. Bakker werd hoofd van de Veiligheidsgroep van de T-

---

¹¹⁵ Idem, 130

¹¹⁶ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 130

¹¹⁷ Idem, 131

¹¹⁸ Ibidem

¹¹⁹ Idem, 132

¹²⁰ C. Schuurin: *'Roeslan Abdulgani'*, 50

¹²¹ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 132

Brigade, die aanvankelijk gestationeerd was in Semarang en later in Salatiga op Midden-Java.¹²²

Bij het begin van de tweede militaire actie in december 1948 trok Bakker met zes leden van zijn veiligheidsgroep in het kielzog van de eerste Nederlandse militairen de Republikeinse hoofdstad Jogjakarta binnen. Zij waren betrokken bij de gevangenneming van de belangrijke Indonesische leiders. De arrestanten, bijzonder gedepimeerd en zenuwachtig door de inname van Jogja en hun arrestatie, werden door de inlichtingenvervaarders uitgenodigd voor 'gesprekken'. Deze gesprekken zaaiden grote tweedracht in de gelederen van de leiding van Indonesië. Anderhalve week na het begin van de tweede militaire actie berichtte een inlichtingenofficier van de CMI in Jogja dat 'goed onderlegde, intellectuele Indonesiërs' ten volle bereid waren tot samenwerking, mits de Nederlanders hun veiligheid en die van hun bezittingen konden garanderen¹²³. Tot de gearresteerde prominente Republikeinen behoorde ook Roeslan Abdulgani.

In mei 1949 werden de laatste gevangen Republikeinse leiders in Jogja vrijgelaten, onder wie Abdulgani, die daarbij benaderd werd door K.S. Bieger om een baan bij de Nederlanders te nemen. Hij reageerde hierop met geen woord, waarop Bieger met de woorden: 'Dus jij wilt niet met ons mee? Jij wilt weer naar die gekke Sukarno?', de deur dicht sloeg¹²⁴.

Bij deze gebeurtenis kwam Abdulgani ook in aanraking met Bakker, iets wat Abdulgani niet meldde. Bakker schreef hierover later met trots dat dankzij informanten met sleutelposities in en bij de Republikeinse regering de Nederlandse instanties van dag tot dag op de hoogte waren geweest van de interne Indonesische beraadslagingen tijdens de Van Roijen-Roem besprekingen¹²⁵.

Kort voor de onafhankelijkheid van Indonesië werd Bakker gerepatriëerd, omdat gevreesd werd voor zijn leven¹²⁶. Ook kon hij de gehoopte buitenlandse post van de CMI niet bezetten, aangezien deze tegelijkertijd met de soevereiniteitsoverdracht werd opgeheven. Daarmee leek het contact tussen hem en Abdulgani verloren.

Bakker ging na zijn terugkeer in Nederland als reserveofficier over van de KNIL naar de KL. In november 1950 werd hij weer naar Azië gezonden, ditmaal als kapitein en hoofd van de Veiligheidsdienst van het Commando Landmacht in Nieuw-Guinea. Na verloop van tijd keerde hij weer terug naar Nederland, waar hij hoofd werd van de Contra Inlichtingendienst - Sectie L2 van de Luchtmachtstaf.

---

¹²² B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 133 en 134

¹²³ Idem, 134

¹²⁴ C. Schuur: *'Roeslan Abdulgani'*, 51

¹²⁵ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 134

¹²⁶ Idem, 135

Spin in het web

Abdulgani werd op dat moment steeds belangrijker binnen Indonesië, waar hij zich ontpopte tot voornaamste vertrouweling van president Soekarno. Behalve met propagandistische taken werd hij belast met activiteiten op het terrein van buitenlandse politiek. Zo werd hij in 1951 afgevaardigd naar de Algemene Vergadering van de VN en maakte hij, begin 1952, deel uit van een delegatie om besprekingen in Nederland te voeren over overeenkomsten die voorafgaand aan de soevereiniteitsoverdracht tot stand waren gekomen¹²⁷.

De BVD berichtte over dat bezoek dat Abdulgani enige uitspraken had gedaan over Indonesische voorbereidingen voor guerrilla-acties op Nieuw-Guinea. Voorts scoorde hij goed bij de BVD omdat hij tijdens zijn verblijf Indonesische studenten in Amsterdam had toegesproken met de bedoeling communistische invloeden onder hen tegen te gaan¹²⁸.

Ook aan Indonesische zijde was de ster van Abdulgani rijzende. Soekarno had grootse plannen met hem. Abdulgani kreeg in 1953 de leiding over de delegatie die onderhandelde over een protocol betreffende de opheffing van de Nederlandse missie in Indonesië. In 1954 werd hij tevens enkele maanden naar Europa gestuurd met verlof om de 'westerse cultuur in te ademen'¹²⁹. Bij zijn terugkeer in Indonesië vernam hij in maart 1954 dat hij secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken zou worden. In die functie had hij inzage in alle codetelegrammen die de Indonesische vertegenwoordigingen van over de hele aardbol 24 uur per dag naar Jakarta zonden.

Tijdens of kort na Abdulgani's bezoek aan Nederland kwam het hoofd Operatiën van de BID Larive op het idee dat Bakker voor de BID naar Azië moest gaan om daar diverse bronnen en informanten in Indonesië te runnen. Voor Larive, een jeugdvriend van Bakker, moet vastgestaan hebben dat Virgil, zoals Bakker vanaf dat moment werd genoemd, met zijn ervaring in Indonesië en zijn kennis van vooraanstaande Republikeinen een geschikte figuur was om te voorzien in de behoefte van de regering in Den Haag aan inlichtingen¹³⁰.

Vanaf het moment dat Abdulgani terugkeerde in Indonesië en daar secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken werd, verschenen er veel rapporten vanuit de BID over Indonesië. Met grote hoeveelheden tegelijk kon de dienst vanaf toen rapporten sturen aan minister-president Drees en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Gedurende de volgende jaren concentreerden zich rondom bepaalde data soms tientallen berichten over de kracht van het communisme op alle terreinen in de voormalige kolonie. Dit waren momenten waarop Virgil, die de dekmantel van Industrial consultant had aangenomen, in Europa was en kon worden gedebriefd¹³¹.

---

¹²⁷ B. de Graaff & C. Wiebes: *Villa Maarheeze*, 136

¹²⁸ Ibidem

¹²⁹ Idem, 137

¹³⁰ Ibidem

¹³¹ Idem, 139

Conferentie te Genève

Deze conferentie is een goed voorbeeld van het nut van de goede inlichtingen van Virgil. Dankzij deze inlichtingen was de Nederlandse delegatie snel op de hoogte van de Indonesische intenties. Op de conferentie te Genève, een voortzetting van de drie dagen daarvoor begonnen onderhandelingen van 7 december 1955 te Den Haag, werden verschillende onderwerpen besproken, zoals de status van de Nederlands-Indonesische Unie, de kwestie Nieuw-Guinea en de positie van de Nederlandse arrestanten in Indonesië¹³². De Nederlandse regering wilde graag weten wat de onderhandelingsmarges van de Indonesische delegatie waren, waarbij Virgil van groot belang kon zijn.

Abdulgani hoorde als secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken op de hoogte te zijn van de telegramuitwisseling tussen Jakarta en de delegatie in Genève. Echter delegatieleider en minister van Buitenlandse zaken Anak Agung weigerde een PNI-representant inzage te verstrekken in zijn correspondentie met Harahap¹³³, de minister-president op dat moment. Via via lukte het Abdulgani echter toch, waardoor niet alleen de PNI, maar ook, met een vertraging van een dag, de Nederlandse delegatie op de hoogte was¹³⁴. Hierdoor konden ook de radiocodes van de Indonesiërs gekraakt worden, zodat de Nederlandse krakers hierna op eigen gelegenheid het diplomatieke verkeer van Indonesië konden meelesen¹³⁵.

De delegatie had echter weinig draagvlak, evenals de regering-Harahap, wat duidelijk werd uit het diplomatieke verkeer en de daarin staande restricties en marges van de delegatie¹³⁶. De delegatie was bijvoorbeeld niet in staat om de kwestie Jungsläger/Schmidt te bespreken. Jungsläger en Schmidt waren twee van Nederlanders die beschuldigd werden van lidmaatschap van de NIGO en dus van een complot tot omverwerping van de Indonesische Republiek. Jungsläger werd er zelfs van verdacht het brein achter de NIGO te zijn. De bewijzen tegen hen van Indonesische zijde waren evenwel bijzonder zwak, maar dat leek er weinig toe te doen in een atmosfeer waarin door de Indonesische bevolking naar een zondebok werd gezocht. Tijdens de conferentie te Genève kon de Indonesische delegatie zoals gezegd niet onderhandelen over een vrijlating van de Nederlandse gevangenen. Toen minister Luns er in februari 1956, tijdens de moeizaam voortslepende onderhandelingen, achter een of twee telegrammen kwam, waarin duidelijk werd dat de delegatie geen verdere speelruimte meer kreeg¹³⁷, stuurde hij, door concessies waaraan de Indonesiërs niet konden voldoen, aan op mislukking van de onderhandelingen. Hierop moesten de Indonesiërs het

---

¹³² B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 141

¹³³ H. Meijer: *'Den Haag-Djakarta'*, 512

¹³⁴ Idem, 494

¹³⁵ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 141

¹³⁶ H. Meijer: *'Den Haag-Djakarta'*, 496

¹³⁷ Idem, 505

tegemoetkomende Nederlandse standpunt verwerpen, waardoor zij met de zwartepiet bleven zitten¹³⁸.

Verdere carrière

Roeslan Abdulgani's carrière was nog lang niet voorbij. In 1956 werd hij van secretaris-generaal tot minister van Buitenlandse Zaken in de tweede regering-Sastroamidjojo gepromoveerd¹³⁹. Deze regering was nadrukkelijk aanwezig op het buitenlandse politieke terrein, waardoor Abdulgani een cruciale positie vervulde. Op deze manier bleven ook de inlichtingen die hij verstreekte uiterst waardevol. Daarnaast reisde hij als minister van Buitenlandse Zaken mee met president Soekarno op diens reizen naar Washington, Moskou en diverse Europese en Aziatische steden. Abdulgani leverde aan Virgil informatie over deze staatsbezoeken, waarbij Soekarno zich uitgebreid oriënteerde op mogelijkheden tot verwezenlijking van zijn idee van geleide democratie.¹⁴⁰

Abdulgani's reputatie is niet altijd even smetteloos te noemen. Zo is hij meerdere malen beschuldigd voor omkoping en corruptie en zelfs enkele malen in hechtenis genomen. Hij werd echter elke keer vrijgesproken van corruptie. De runner van Abdulgani meldde daarentegen dat het een onweerlegbaar feit was dat zijn agent als secretaris-generaal van Voorlichting en van de Bandung-conferentie voor een bedrag van anderhalf miljoen roepia had getekend die hij niet kon verantwoorden¹⁴¹. Daarna kwam Abdulgani in de problemen doordat hij, tijdens een staatsbezoek met Soekarno, een Russisch-Indonesisch communiqué ondertekende, zonder de rest van het kabinet daarvan op de hoogte te stellen. Hierna werd het hem verboden door Sastroamidjojo om nog gezamenlijke communiqués op te stellen. Abdulgani trok zich hier klaarblijkelijk weinig van aan, getuige het opstellen van een gemeenschappelijk communiqué in Belgrado.¹⁴² Hierna werd Abdulgani aangeklaagd vanwege het overtreden van de deviezenbepaling, door een enveloppe met dollars meegenomen voor twee personen en doordat hij tevens een huis en auto had aangenomen van één van hen. Hij werd veroordeeld tot een boete van slechts vijfduizend roepia, wegens het 'onopzettelijk meenemen van buitenlandse valuta, waardepapieren en documenten zonder toestemming van het Deviezeninstituut'. Er was namelijk niet vastgesteld of hem de inhoud van de enveloppe bekend was.¹⁴³

---

¹³⁸ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 142

¹³⁹ Idem, 144

¹⁴⁰ Idem, 144

¹⁴¹ Idem, 145

¹⁴² Idem, 146 en 147

¹⁴³ Idem, 147 en 148

Het vierfasenplan

De meesterslag van Virgil komt echter eind 1959, begin 1960. In deze tijd weet Virgil het acht centimeter dikke aanvalsplan van Indonesië in handen te krijgen, waarin te lezen viel dat Indonesië drie á vier jaar uittrok voor de strijd om Nieuw-Guinea, die in vier fasen zou verlopen¹⁴⁴. De eerste fase was hierin het in kaart brengen van potentiële verzetshaarden onder autochtone bevolkingsgroepen van Nieuw-Guinea. Deze fase was op dat moment al aan de gang. De volgende fase zou zijn dat deze kernen werden geactiveerd en zouden infiltraties worden geïntensiveerd. De derde fase zou in het teken staan van de overgang naar opstand en guerrilla, waarbij beperkte gebieden zouden worden veroverd en een schaduwregering zou worden gevormd. Tot slot zou via diplomatie, al dan niet ondersteund door militaire acties, Nieuw-Guinea worden ingelijfd door Indonesië¹⁴⁵.

Dit bericht van Virgil bleef niet alleen beperkt tot Nederland, ook bevriende mogendheden kregen het bericht medegedeeld. Zo werd het vier in Den Haag geaccrediteerde ambassadeurs ter hand gesteld.¹⁴⁶ Samen met MI6 werd op basis van dit bericht ook een nieuwe waardering opgesteld van de Indonesische dreiging. De CIA geloofde echter dat een Indonesische aanval tot infiltraties beperkt zou blijven.¹⁴⁷ MI6 meldde echter in december 1960 aan de BID dat Nasution, die het als zijn plicht zou zien Nieuw-Guinea te veroveren, de Indonesische strijdkrachten toestemming zou hebben gegeven om daartoe aanvalsplannen op te stellen.¹⁴⁸

Afloop van de inlichtingenoperatie

Voor het verstrekken van deze inlichtingen werd door Buitenlandse Zaken overwogen om Virgil een onderscheiding te verstrekken. Die onderscheiding voor 'het verstrekken van zeer waardevolle inlichtingen van politieke en militaire aard welke voor de Nederlandse regering van bijzonder veel belang zijn geweest' werd in 1961 daadwerkelijk verleend: Virgil werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau¹⁴⁹. Vanwege de goede relatie tussen Indonesië en de Sovjet-Unie, had Virgil ook voor veel inlichtingen gezorgd van de CIA over de Russische opstelling ten opzichte van Congo, waardoor ook de CIA overwoog om Virgil een hoge onderscheiding te geven¹⁵⁰. Dit ging door veiligheidsoverwegingen niet door.

Uiteindelijk stopte de inlichtingenoperatie met de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië in augustus 1962. Op het laatste moment werd een drama voorkomen, aangezien de Indonesische aanvalsvloot op 14 augustus al op weg was naar Nieuw-Guinea, toen deze

---

¹⁴⁴ B. de Graaff & C. Wiebes: *Villa Maarheeze*, 171

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Ibidem

¹⁴⁷ Ibidem

¹⁴⁸ Idem, 172

¹⁴⁹ Ibidem

¹⁵⁰ Ibidem

plots bericht ontving dat de Nederlandse en Indonesische onderhandelaars in de Verenigde Staten tot overeenstemming waren gekomen. Op 15 augustus 1962 kon onder Amerikaanse leiding in New York een verdrag worden ondertekend, waarin na een korte overgangsperiode onder VN-beheer de soevereiniteit over Nieuw-Guinea zou worden overgedragen aan Indonesië.

Conclusie

Hoewel Abdulgani dus niet smetteloos is te noemen, was operatie Virgil zeer succesvol. De Nederlandse regering, met name minister van Buitenlandse Zaken Luns, had een bijzonder goede inlichtingenpositie ten opzichte van Indonesië. Deze inlichtingenpositie heeft zich verschillende malen bewezen, bijvoorbeeld bij de conferentie van Genève, waar de Nederlandse delegatie op de hoogte was van de Indonesische onderhandelingspositie. Daarnaast was Luns dankzij Virgil op de hoogte van de buitenlandse bezoeken die Soekarno met Abdulgani maakte.

Dat deze inlichtingenoperatie zo succesvol was ligt in het feit dat al vroeg is begonnen met voorbereidingen op het inlichtingen verzamelen. De eerste start van inlichtingenoperatie Virgil werd al gemaakt tijdens de militaire actie van 18 en 19 december 1948, waarbij door Nederlandse parachutisten veel Republikeinse prominenten werden gevangengenomen, onder wie Soekarno en Hatta. Bij deze operatie werden de gevangenen door de inlichtingenvervaarders uitgenodigd voor 'gesprekken'. Hierna werd gemeld dat goed onderlegde, intellectuele Indonesiërs ten volle bereid waren tot samenwerking, mits de Nederlanders hun veiligheid en die van hun bezittingen konden garanderen. Hoewel pas jaren later een daadwerkelijke start werd gemaakt met Virgil was dit de basis waarop de operatie succesvol zou zijn.

Tevens werd Virgil met grote zorg gekozen, er werd namelijk niet zomaar iemand aangewezen om de operatie uit te voeren. Bakker werd gekozen vanwege zijn grote kennis van Indonesië en de prominente figuren aldaar.

Abdulgani was een persoon die zeer belangrijk was binnen Indonesië, dicht bij Soekarno stond en een spin was in het web van het buitenlands beleid in Indonesië. Ook hij was met zorg gekozen, getuige de positie en de persoonlijkheid van de man, waardoor het mogelijk was hem te rekruteren als informant. Abdulgani werd namelijk beschreven als iemand die altijd voor het geld zou kiezen en nooit een kans voorbij zou laten gaan waarbij hij geld kon verdienen. Dit bleek ook uit de aantijgingen tegen hem, waarbij Virgil meldde het een onweerlegbaar feit was dat zijn agent voor een bedrag van anderhalf miljoen roepia had getekend die hij niet kon verantwoorden.

Concluderend kan gezegd worden dat Virgil een bijzonder succesvolle operatie is geweest, waarbij de basis voor dit succes in de voorbereidingen, die ver voor de daadwerkelijke inlichtingenoperatie plaatsvonden, en in de keuze van de personen ligt.

4

Analyse van de casussen

'It is only the enlightened ruler and the wise general who will use the highest intelligence of the army for the purposes of spying, and thereby they achieve great result'

- Sun Tzu

In dit vierde hoofdstuk zullen de twee casussen van hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 worden vergeleken om te onderzoeken waarin de redenen schuilen waarom inlichtingenoperatie Virgil een succes was en de inlichtingenoperaties vanaf Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog dat niet waren. Het is vanzelfsprekend dat er verschillen zijn tussen de omstandigheden waarin de inlichtingenoperaties werden uitgevoerd, de externe factoren waren namelijk duidelijk anders. Onder externe factoren zullen in dit hoofdstuk worden verstaan de factoren waarop de organisatie zelf geen invloed op uit kon oefenen. De focus in dit hoofdstuk zal echter liggen op de omstandigheden die vergelijkbaar waren in beide situaties, hierbij zullen de beperkende factoren bij beide operaties worden onderzocht. Behalve naar externe factoren zal er gekeken worden naar factoren binnen de organisatie die gezorgd hebben voor danwel succes danwel falen van de operaties.

Externe factoren

Bevolking

De belangrijkste externe factor bij de inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog was natuurlijk de oorlog zelf. Het belangrijkste in deze tijd is dan ook de Japanse overheersing van Nederlands-Indië, waar de inlichtingenoperaties veel problemen van ondervonden. Door de overheersing waren er nog weinig mogelijkheden om Europeanen de missies te laten uitvoeren. In Nederlands-Indië waren vrijwel alle (blanke) Europeanen geïnterneerd in kampen, zodat zij niets tegen de Japanse overheersers konden ondernemen. Blanken meesturen met parties had dan ook geen zin, aangezien zij overduidelijk zouden opvallen, zeker in bevolkt gebied. Dit is dan ook de reden dat de eerste parties, die werden gestuurd voordat de Nederlandse inlichtingendienst zelf parties kon zenden, hopeloos faalden en van de partyleden niets meer werd vernomen of het bericht

kwam dat zij waren onthoofd¹⁵¹. De Indische Nederlanders vielen teveel op buiten de kampen. De inheemse bevolking werd vrijwel niet gebruikt voor inlichtingenoperaties, aangezien het volgens de Nederlandse regering gevaarlijk was om haar hiervoor te gebruiken. De Nederlandse regering was bang om de Indonesiërs wapens en dergelijke te geven, omdat ze zich daarmee ook tegen het Nederlandse koloniale bewind konden keren, zodra de Japanners waren verdreven¹⁵². Daarnaast zou dit de indruk wekken dat de Nederlanders zelf niet sterk genoeg waren om de Japanners te verdrijven. Tevens heerste er onder de inheemse bevolking veelal een stemming die anti-Nederlands was te noemen, waardoor niet te zeggen was of iemand oprecht was en de inlichtingenoperatie wilde helpen.

Deze situatie was grotendeels vergelijkbaar ten tijde van inlichtingenoperatie Virgil. Natuurlijk werd Indonesië toen niet overheerst door de Japanners, maar wel door een ander autoritair regime. Ook in deze tijd werden veel Nederlanders opgepakt en vervolgd ten tijde van iets wat lijkt op een heksenjacht. Veel Nederlanders werden beschuldigd van lidmaatschap van de NIGO en werden, vaak door schijnprocessen, terechtgesteld¹⁵³. Hierdoor konden voor de inlichtingenoperaties wederom weinig Nederlanders gebruikt worden die in Indonesië zelf zouden opereren, aangezien de Nederlanders scherp in de gaten werden gehouden door de Indonesische regering. Een ander punt van vergelijking is dat ook in deze tijd de inheemse bevolking er weinig voor voelde het hoofd boven het maaiveld uit te steken om de Nederlanders aan informatie te helpen. Dit had in hoge mate te maken met de anti-Nederlandse gevoelens die ook in deze tijd sterk vertegenwoordigd waren en zelfs aan kracht wonnen.

Japanse overheersing

Naast de bevolking zelf was de Japanse overheersing een ander probleempunt voor een inlichtingenoperatie. De Japanners waren erg goed in het afsluiten van een overheerst gebied, wat ze ook in Nederlands-Indië demonstreerden. Het belangrijkste wapen van de Japanners hierin was de contraspionagedienst, die sterk georganiseerd was. Dit maakte inlichtingenoperaties nog moeilijker dan ze al waren. Deze contraspionagedienst werd daarbij nog eens sterker gemaakt door het wrede optreden van de bezetter. De angst voor represailles die zo werd verspreid onder de bevolking van Nederlands-Indië zorgde ervoor dat de massa er weinig voor voelde om het leven te wagen zolang de primaire levensbehoeften waren gewaarborgd. Uit angst voor represailles werden de inlichtingenparties al snel uitgeleverd aan de bezetter, evenals eventuele middelen waarmee

---

¹⁵¹ Zie bijvoorbeeld J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 71-73;
En B.G.J. de Graaff: *'Hot intelligence in the tropics'*, 566

¹⁵² J.J. Nortier: *'Acties in de Archipel'*, 29

¹⁵³ H. Meijer: *'Den Haag-Djakarta'*, 505

contact kon worden gezocht met de vrije gebieden. Daarnaast was het antikolonialistische segment sterk vertegenwoordigd, wat zorgde voor een extra reden om de partjes te verraden en aan te geven en daarmee de Japanners te helpen.

Hoewel Indonesië niet overheerst werd door een buitenlandse bezetter, was het regime van Soekarno niet overal even geliefd, getuige de opstand in Atjeh en de problemen tussen leger en regering met betrekking tot de leiding van Indonesië¹⁵⁴. Soekarno wist er echter wel voor te zorgen dat de Nederlandse regering weinig tot geen contact meer had met de voormalige kolonie. Mensen die informatie konden doorgeven aan de Nederlandse regering werden opgepakt en vervolgd, geïntimideerd of zij vluchtten en de Nederlandse bedrijven in Indonesië werden overgenomen door de Indonesische regering. Dit blijkt het sterkst uit de zaken Schmidt en Jungsläger, waaruit blijkt hoe precair de situatie was voor de Nederlanders in Indonesië, met name degenen met een hoge functie en/of een band met het koloniale verleden. Het Hoge Commissariaat had ook geen informatiepositie meer, aangezien Soekarno en Sunario persona non grata waren en andere ambassades in Indonesië de Nederlandse functionarissen aldaar begonnen te mijden om de Indonesische regering niet tegen het zere been te stoten. Hierdoor was de informatiepositie van Nederland erg zwak en wist de Nederlandse regering derhalve niet wat de plannen waren van de Indonesische regering. Ook zorgde Soekarno, door middel van zijn jacht op leden van de NIGO en hun helpers, dat de inheemse bevolking nog moeilijker te benaderen was en angst had voor vervolging wegens hulp aan de Nederlanders.

Bondgenootschappelijke voorbereidingen

Een ander groot probleem voorafgaand aan de oorlog met Japan en de daaropvolgende bezetting van Nederlands-Indië vormden de bondgenootschappelijke voorbereidingen. Deze kwamen moeizaam of in het geheel niet van de grond. Dit lag aan verschillende redenen, die zowel interne als externe oorzaken hebben. Bovenal lag dit aan de opvatting van de Nederlandse en Nederlands-Indische regering. De Nederlandse regering in ballingschap te Londen volgde in elke beweging de richting die de Britse regering koos¹⁵⁵, doordat zij daar te gast was en het politiek ongewenst vond om tegen de gastheren in te gaan. De Nederlands-Indische regering liet het beleid met betrekking tot bondgenootschappelijke voorbereidingen leiden door de angst voor Japan. De regering was bang dat door openlijke voorbereidingen de neutraliteitspolitiek zou worden geschonden en de Japanners zo een reden tot inval werd gegeven. Immers, Nederland zou zo als eerste een betuiging van agressie uitvoeren en niet

---

¹⁵⁴ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 123

¹⁵⁵ J.J. Nortier: *'Acties in de archipel'*, 19

Japan. Zo werd er voorafgaand aan de oorlog met Japan zeer weinig ondernomen om Nederlands-Indië samen met bondgenoten te beschermen.

Ten tijde van operatie Virgil hoefde men niet zo zeer angst te hebben voor bondgenootschappelijke voorbereidingen, zoals ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De noodzaak in deze tijd lag voornamelijk in de angst voor een aanval van Indonesië op Nieuw-Guinea. Soekarno had er immers een principekwestie van gemaakt om Nieuw-Guinea in te lijven bij de Indonesische Republiek¹⁵⁶. Aangezien de angst was dat dit met geweld zou worden gedaan had Nederland de internationale steun nodig van grote mogendheden als bondgenoten. Om dit te bereiken probeerde minister Luns met name Amerika ervan te overtuigen dat de aanwezigheid van Nederlanders in Nieuw-Guinea het oprukkend communisme tegenwerkte. Het communisme zou namelijk vrij spel hebben, wanneer Indonesië Nieuw-Guinea zou inlijven. Helaas voor Luns wilden de Amerikanen hier uiteindelijk niet in geloven en weigerden zij zodoende hun steun uit te spreken voor de Nederlandse heerschappij over Nieuw-Guinea. Ten slotte zorgde de angst voor een nieuw conflict in de regio, Vietnam was op dat moment namelijk aan het escaleren, ervoor dat er alsnog een overeenkomst werd gesloten, waarna Nieuw-Guinea uiteindelijk onder Indonesisch bewind kwam¹⁵⁷.

Ook met betrekking tot de verzamelde inlichtingen is een verbetering zichtbaar in vergelijking met de situatie in de Tweede Wereldoorlog. De inlichtingen van Virgil werden namelijk gedeeld met zowel de MI6 van de Britten als met de CIA van de Amerikanen, zodat ook deze twee inlichtingendiensten op de hoogte waren van het Indonesische aanvalsplan. Daarnaast kreeg de BID ook inlichtingen retour van de CIA en MI6, waardoor een breder beeld kon worden geschetst met betrekking tot de situatie in Indonesië. Virgil zorgde op deze manier dus niet enkel voor inlichtingen door deze rechtstreeks van informanten te leveren, maar zorgde ook voor aanvullende inlichtingen, doordat dankzij de inlichtingen van Virgil de BID aanvullende inlichtingen kreeg van bevriende inlichtingendiensten.

Interne factoren

Angst voor voorbereidingen en irriteren van de tegenstander

De interne factoren die zorgden voor de problemen bij de inlichtingenparties begonnen reeds, zoals gezegd, voorafgaand aan de oorlog. In het stadium voordat de daadwerkelijke aanval op Nederlands-Indië werd hiermee door de regering al sterk rekening gehouden. Voorbereidingen werden echter vrijwel niet getroffen. Er werden weinig middelen verstrekt,

---

¹⁵⁶ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 141

¹⁵⁷ Idem, 182

waarmee contact zou kunnen worden gehouden, en er werden weinig mensen opgeleid om inlichtingen te verstrekken of om een guerrilla te leiden. De weinige voorbereidingen die werden getroffen gingen niet verder dan het uitdelen van geld aan de inheemse bevolking en hadden alleen betrekking op Oost-Java en het inrichten van voorraaddepots voor een eventuele guerrilla. De voorraden werden echter al leeggehaald door de inheemse bevolking voordat de guerrillastrijders er gebruik van konden maken. Dat er zo weinig voorbereidingen werden getroffen is een gevolg van de houding van de Nederlands-Indische regering. Net als bij de bondgenootschappelijke voorbereidingen wilde de regering de Japanners niet irriteren door voorbereidingen op een eventuele oorlog te treffen. De angst was dat voorbereidingen op een guerrilla de neutraliteitspolitiek, die de regering kostte wat het kost wilde handhaven, zou schaden. De voorbereiding zou namelijk door de Japanse regering kunnen worden uitgelegd als een daad van agressiviteit, waardoor Nederlands-Indië niet neutraal zou overkomen.

Daarnaast was de leiding van Nederlands-Indië bang voor de invloed die zulke voorbereidingen zouden kunnen hebben op de bevolking. Wanneer openlijk voorbereidingen zouden worden getroffen, zou de bevolking mogelijk denken dat de Nederlanders rekening hielden met een verlies van Nederlands-Indië en dat zij derhalve niet sterk genoeg waren om het gebied in bezit te houden. Dit zou invloed kunnen hebben op het bezit van Nederlands-Indië zodra de Japanners verslagen zouden zijn, aangezien het de bevolking in zou kunnen laten zien dat het koloniale systeem in feite een zwak systeem was, waarbij de massa werd geregeerd door een klein aantal.

Het irriteren van de tegenstander was ook bij operatie Virgil een grote angst van de Nederlandse regering. Nederland had in 1950 dringend behoefte aan inlichtingen met betrekking tot de voormalige kolonie, vanwege de ontwikkelingen in Indonesië na de soevereiniteitsoverdracht. Het kabinet was in twijfel over het wel of niet toestemming zou geven aan de BID om inlichtingen in Indonesië te verzamelen, waarna de Hoge Commissaris in Jakarta van dat moment, Hirschfeld, de beslissende stem kreeg in deze kwestie. Hij oordeelde tegen inlichtingenoperaties in Indonesië, vanwege de angst dat, mocht dat bekend worden, de spanningen tussen Nederland en de voormalige kolonie onder nog grotere druk zouden komen te staan.

Weinig middelen en mensen

Naast de angst om de tegenstander te irriteren hadden de inlichtingendiensten beperkingen in de vorm van weinig middelen en mensen om hun plannen optimaal te kunnen uitvoeren. Dit gold voor de inlichtingenoperaties vanaf Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog, aangezien er destijds veel moeite was om de juiste mensen op de juiste plekken te krijgen.

Zo waren weinig mensen van de Nederlands-Indische Raad geëvacueerd, waardoor op dat gebied veel kennis ontbrak. Ditzelfde gold voor de archieven van de Raad en de Nederlands-Indische regering¹⁵⁸. Ook in het militaire domein kwam slechts een enkeling met speciale kennis of capaciteiten in Australië aan, hetgeen vaak per toeval gebeurde. Er was in Australië dan ook weinig deskundigheid aanwezig op het gebied van inlichtingen. Daarnaast was de NEFIS sterk afhankelijk van bondgenoten, voornamelijk op het gebied van middelen als vervoer. Dit als gevolg van het feit dat de Nederlandse onderzeeërs die in Australië waren aangekomen snel stuk gingen en de wachttijden voor reparatie aanzienlijk waren.

Deze situatie is wederom vergelijkbaar met de situatie tijdens operatie Virgil. Met de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië werd ook de CMI, de opvolger van de NEFIS, opgeheven. De kennis die deze inlichtingendienst bezat werd echter niet overgedragen op andere inlichtingendiensten, waardoor deze kennis verloren ging. De BID zag Indonesië immers destijds niet als onderdeel van het operatiegebied, waardoor daar geen interesse was in de kennis van de CMI.

Voor de BID was een flink bedrag benodigd om een inlichtingenpositie in Indonesië op te zetten en nog meer om deze uit te breiden. Het geschatte bedrag dat nodig was om de infopositie van de BID in Indonesië voor het eerste jaar op te zetten was 350.000 gulden, wat neerkwam op de helft van het totale bedrag waarvoor de BID op dat moment geraamd stond. Voor het daaropvolgende jaar zou zelfs meer dan 2,5 maal zoveel nodig zijn, namelijk 850.000 gulden. Deze kosten werden te hoog bevonden, waarbij tevens het gevaar van het irriteren van de Indonesische regering als een te groot risico werd gezien¹⁵⁹. De BID had derhalve, evenals de NEFIS tijdens de Tweede Wereldoorlog, weinig mensen, middelen en deskundigheid op het gebied van Indonesië. Dit probleem kon bij Virgil echter goed worden opgelost door middel van bondgenootschappelijke samenwerking. Bij deze operatie kwam er namelijk hulp vanuit de CIA, die door cofinanciering ervoor zorgde dat deze doorgang kon vinden en zo succesvol kon worden.

Verschil tussen de casussen

In beide situaties hadden de Nederlandse inlichtingendiensten in aanvang een zwakke inlichtingenpositie. Dit was vaak het gevolg van politieke angst, maar tevens van fouten in de organisaties en verkeerde keuzes. Het grote verschil tussen beide operaties zit derhalve niet in de beperkingen die hierboven uiteen zijn gezet, maar juist in de voorbereidingen. Bij de inlichtingenparties die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden gestuurd naar Nederlands-Indië was pas laat begonnen met de voorbereidingen op het uitvoeren van een

---

¹⁵⁸ J.J. Nortier: *'Acties in de archipel'*, 40

¹⁵⁹ B. de Graaff & C. Wiebes: *'Villa Maarheeze'*, 125-129

inlichtingenoperatie. De inlichtingendienst startte pas in 1942 met voorbereidingen hierop en liep zodoende achter de feiten aan, zonder dat er tijd was om dit in te halen. Salm verwoordde dit zeer treffend door te stellen dat de Nederlandse inlichtingendiensten “à la recherche du temps perdu” waren en of dat ooit zou worden ingehaald was de grote vraag. Bij inlichtingenoperatie Virgil ligt de voorbereiding al in een zeer vroeg stadium, namelijk tijdens de tweede militaire operatie van 18 en 19 december 1948, waarbij Bakker als hoofd van de Veiligheidsgroep van de T-brigade bij aanwezig was. Bij deze militaire operaties was hij betrokken bij de gevangenneming van belangrijke Indonesische leiders. Hierbij kwam hij ook voor het eerst in contact met Abdulgani. Op basis van de gesprekken die daar werden gevoerd tussen inlichtingenvervaarders en de arrestanten werd waarschijnlijk het contact gelegd tussen Bakker en Abdulgani¹⁶⁰. Dit terwijl de daadwerkelijke inlichtingenoperatie pas jaren later, namelijk in 1952, begon. Bij aanvang van de militaire acties van 18 en 19 december 1948 was niet zo opzettelijk gesteld dat de gesprekken met de arrestanten zouden moeten leiden tot een inlichtingenoperatie jaren later, maar er zat wel degelijk een dergelijk idee achter. Virgil was dus misschien niet zo opzettelijk, maar zeker wel positief in uitvoering en met voorbedachten rade.

---

¹⁶⁰ B. de Graaff & C. Wiebes: ‘Villa Maarheeze’, 135

Conclusie

Veel overeenkomsten zijn er aan te merken in de vergelijking tussen de inlichtingenoperaties tijdens de Tweede Wereldoorlog en operatie Virgil. Zo was in beide gevallen sprake van een, voor de Nederlanders, autoritair regime, waarbij er weinig informatie kon worden verzameld in Nederlands-Indië of Indonesië. In beide gevallen was er sprake van een anti-Nederlands sentiment onder de bevolking, waarbij tevens de Nederlanders in het land werden vervolgd. Als gevolg hiervan had de Nederlandse regering geen goede informatiepositie. Daarnaast was in beide gevallen sprake van een gebrekkige bondgenootschappelijke voorbereiding, grotendeels als gevolg van de angst om de tegenstander te irriteren. Hoewel de bondgenootschappelijke verhouding inzake operatie Virgil enigszins beter was, kon dit niet zorgen voor een sterke machtsbasis omtrent het probleem van Nieuw-Guinea. Bij operatie Virgil werd echter wel goed samengewerkt op het gebied van inlichtingen, aangezien de inlichtingen die Virgil verstreekte werden gedeeld en de BID als gevolg hiervan op zijn beurt inlichtingen ontving van de CIA en MI6. Tevens had de CIA, door middel van cofinanciering, gezorgd voor de opstart van de operatie.

Een andere overeenkomst tussen beide casussen is het probleem van te weinig middelen en mensen. In beide gevallen hadden de inlichtingendiensten een groot tekort aan middelen, zoals financiën, maar ook vervoer. Zeker het vervoer was tijdens de Tweede Wereldoorlog een probleem, vanwege het grote tekort aan werkende onderzeeërs. Ook bij operatie Virgil had de BID echter een groot financieel probleem, dat uiteindelijk kon worden opgelost door de cofinanciering door de CIA.

Het grote verschil, zoals de vergelijking tussen beide casussen laat zien, is de voorbereiding voorafgaand aan de inlichtingenoperaties. Waar bij Virgil de voorbereiding jaren voor de daadwerkelijke start van de operatie lag, werd bij de inlichtingenparties tijdens de Tweede Wereldoorlog pas begonnen met voorbereiden op het moment dat de parties moesten worden gezonden. In feite liep de NEFIS continu achter de feiten aan, doordat te laat was begonnen met de voorbereidingen op het zenden van inlichtingenparties. Als gevolg hiervan moest men al doende leren en gingen kostbare levens verloren. De vergelijking tussen beide casussen laat zodoende duidelijk zien dat er een lange voorbereidingstijd benodigd is voor een succesvolle HumInt-operatie.

Deze conclusie kan algemeen getrokken worden voor HumInt-operaties. De reden dat er een dergelijk lange voorbereidingstijd benodigd is ligt in het feit dat er allereerst een mogelijke informant moet worden gevonden, zijn/haar vertrouwen moet worden gewonnen en een informatiebasis moet worden opgestart. Dit is een proces dat enkele jaren kan duren. De lange voorbereidingstijd is dan ook een probleem voor militair optreden, zeker in de militaire

operaties in de huidige tijd. Tegenwoordig wordt vaak binnen afzienbare tijd besloten om een militaire operatie uit te voeren, waardoor er weinig voorbereidingstijd beschikbaar is, vaak te weinig om een effectieve HumInt-operatie op te zetten. Daarnaast zijn de huidige operaties, zeker in het geval van Nederland, te kort om gaandeweg een langetermijn HumInt-operatie op te kunnen zetten. Dit terwijl een HumInt-operatie het werk van de militairen sterk kan vergemakkelijken.

In mijn ogen zijn er twee mogelijkheden voor dit probleem: ofwel men moet accepteren dat een goede HumInt-missie onmogelijk is binnen de huidige missies, ofwel de politiek en de legerleiding dienen meer tijd uit te trekken in het kader van voorbereiding, zodat een HumInt-operatie kan worden opgestart, lang voordat een eventuele militaire missie van start gaat. Het spreekt voor zich dat van deze twee mogelijkheden, de laatste de voorkeur verdient. Dit impliceert dat inlichtingendiensten te verwachten dat zij altijd en overal mogelijke uitzendgebieden in de gaten houden en hier ook HumInt-operaties uitvoeren. Aangezien het aantal mogelijke uitzendgebieden groot is, bestaat echter het risico dat de inlichtingendiensten een te groot takenpakket krijgen voor hun capaciteiten.

Verklarende woordenlijst

In deze verklarende woordenlijst zijn enkele woorden opgenomen die (veel) gebruikt worden in deze scriptie, terwijl ze mogelijk niet voor een groot publiek bekend zijn. Om daarom duidelijk te kunnen weergeven wat ik onder een dergelijke term versta zijn deze opgenomen in deze woordenlijst.

Sigint

Sigint is de afkorting van Signals Intelligence. Sigint richt zich op het verzamelen van informatie uit elektromagnetische uitzending, van welke aard dan ook. De onderschepte informatie wordt na een bewerking, evt. ontcijfering en vertaling, omgezet in verbindingsinlichtingen die bruikbaar zijn voor de analist. Sigint geschiedt via technische middelen, in grootste geheimhouding en vanuit grondstations, voertuigen, schepen, vliegtuigen of satellieten.

Humint

Humint is de afkorting van Human Intelligence. Inlichtingendiensten hebben allerlei methodes om informatie te verzamelen. Als andere bronnen, zoals open bronnen, observatie of bijvoorbeeld telefoontaps, niet het gewenste resultaat opleveren, kunnen menselijke bronnen worden ingezet. Het gebruik van menselijke bronnen om inlichtingen te vergaren wordt humint genoemd. Humint is met name benodigd om achter de intenties van de tegenstander te kunnen komen, waar de technische inlichtingenmiddelen dit niet kunnen. Humint kan verder onderverdeeld worden in *overt humint* en *covert humint*. *Overt humint* kan worden verkregen door migranten, diplomaten, reizigers, etc. te bevragen. *Covert humint* gebeurt door middel van infiltratie en/of agenten die er bewust op uit worden gestuurd door de dienst om afgeschermd of geheim gehouden informatie te bemachtigen.

Runner

Een runner komt voor binnen een humint-operatie. Een runner is hierin degene die de informant *run*t en zodoende informatie van hem krijgt en door geeft aan de inlichtingendienst. In de praktijk is de runner de leidinggevende van de informant. De runner werkt voor de inlichtingendienst. De runner is verantwoordelijk voor zijn informant(en) en de informatie die ze aanleveren.

Informant

De informant werkt samen met de runner. De informant is degene die, bewust of onbewust, informatie levert aan de runner en daarmee aan de inlichtingendienst. Bij *overt humint* leveren zij de informatie niet op actieve sturing van de dienst, maar kunnen zij de gewenste informatie uit hoofde van hun functie of positie zonder veel inspanning leveren. Bij *covert humint* ligt dit (politiek) gevoeliger. In dit geval worden de informanten of agenten er bewust op uit gestuurd, bijvoorbeeld om te infiltreren. Het verschil tussen een agent en een informant is dat een informant ook onbewust informatie kan leveren, waar een agent die altijd bewust doet.

Reflectie

De reflectie is bedoeld om kritisch te kijken naar het onderzoek en met name naar de wijze van onderzoek en de resultaten die eruit naar voren zijn gekomen. In deze reflectie zullen de methode, validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van het onderzoek worden behandeld.

Methode

Het onderzoek naar de casussen is met name gebaseerd op secundaire literatuur. In de gebruikte literatuur werd veel verwezen naar archiefdocumenten, waaruit blijkt dat er veel archiefonderzoek is gedaan door de schrijvers van deze literatuur. Voor primair bronnenonderzoek door middel van archiefonderzoek bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) heb ik niet gekozen omwille van twee redenen. Enerzijds was dit vrij moeilijk, als gevolg van de verhuizing van het archief van het NIMH, waardoor het archief gedurende enkele maanden niet toegankelijk was. Dit soort onderzoek was pas begin maart mogelijk geweest. Anderzijds was dit in mijn ogen niet noodzakelijk voor mijn onderzoek, aangezien de literatuur die ik hiervoor heb gebruikt bijzonder goed geannoteerd was. Daarnaast was de tijd voor dit onderzoek beperkt, waardoor ik heb gekozen om mij te richten op de literatuur in plaats van daarnaast ook het archief te raadplegen.

Het onderzoek naar de theorie omtrent intelligence failures en successes is gebaseerd op zowel primair als secundair bronnenmateriaal. Veelal geven de schrijvers hun eigen visie op de failures en successen weer, maar tevens wordt er veel verwezen naar andere schrijvers in het vakgebied. Daarnaast geef ik in dat eerste hoofdstuk veelal mijn eigen visie weer, waarbij ik die onderbouw door middel van de visies van experts in de inlichtingenwereld.

Validiteit en betrouwbaarheid

De validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek zitten voornamelijk in de vergelijking van de twee casussen. Door deze inlichtingenoperaties te vergelijken is het vanzelfsprekend dat er verschillen zitten in de omstandigheden waarin beide operaties werden uitgevoerd, de externe factoren zijn duidelijk anders. Er zijn echter veel overeenkomsten aan te merken tussen de inlichtingenoperaties. Zo was er in beide gevallen sprake van een, voor de Nederlanders, vijandig regime, vervolging van Nederlanders en sympathisanten van de Nederlanders in Indonesië, moeilijkheden in de bondgenootschappelijke samenwerkingen, et cetera. Daarnaast richt ik mij voor de eerste casus op de inlichtingenoperaties die vanuit Australië zijn gestuurd. Door dit te doen laat ik de inlichtingenoperaties die vanuit Ceylon zijn gestuurd buiten beschouwing. Dit als gevolg van het tekort aan tijd, waardoor ik heb gekozen

alleen de inlichtingenoperaties vanuit Australië te belichten. Door mijn onderwerp op deze manier te specificeren is het mogelijk geweest om enigszins dieperliggende problemen te bekijken, in plaats van slechts oppervlakkig.

Kortom, er zijn natuurlijk beperkingen in situatie en tijd, maar dit doet niets af aan de betrouwbaarheid en validiteit van deze scriptie. Dit is immers het geval voor elke casus, aangezien elke casus op zich staat en verschillend is van andere casussen. In deze twee casussen zijn echter meer overeenkomsten dan verschillen aan te merken.

Generaliseerbaarheid

De lessen die uit dit onderzoek getrokken kunnen worden en in de conclusie tevens te lezen zijn, zijn zeer goed bruikbaar voor iedere krijgsmacht. De belangrijkste les die getrokken wordt is dat een succesvolle inlichtingenoperatie, met name humint-operatie, een lange voorbereidingstijd vergt. Dat wil zeggen dat de politiek en krijgsmachten de keuze moeten maken of zij ofwel een lange voorbereidingstijd uittrekken voor een missie en daarbij een succesvolle inlichtingenoperatie willen, ofwel snel een militaire missie willen organiseren, zoals de afgelopen missies het geval is geweest, waarbij een succesvolle inlichtingenoperatie niet, direct, mogelijk is.

Daarnaast kan voor de wetenschappelijke tak de les worden getrokken dat er meer een balans dient te komen tussen de onderzoeken naar intelligence failures en intelligence successes. Dit onderzoek laat zien dat een dergelijk onderzoek mogelijk is en tevens voordelig kan zijn en, in mijn ogen, zelfs wenselijk.

Bibliografie

Abdulgani, R.: *My childhood world*, (1994) Indonesia, nr. 17 april

Betts, R.K.: *Enemies of intelligence: Knowledge & power in American National Security*, (2007) Columbia University Press, New York

Diamond, J.M.: *The CIA and the Culture of Failures: U.S. Intelligence from the End of the Cold War*, (2008) Stanford University Press, Stanford

Gaag, J. van der.: *Vrijgevochten*, (1984) Strengtholt, Naarden

George, R.Z. en Bruce, J.B. (redactie): *Analyzing intelligence: origins, obstacles, and innovations*, (2008) Georgetown University Press, Washington D.C.

George, R.Z.: *Review on John M. Diamond: The CIA and the Culture of Failures: U.S. Intelligence from the End of the Cold War*, (2008) Intelligence in Public Literature

Graaf, B.A. de: 'De intelligence cycle als functie van de nationale veiligheid', (2010) in 'Inlichtingen- en veiligheidsdiensten', in *Inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, (2010) Kluwer, Hoofddorp

Graaff, B.G.J. de: *Die eeuwige, onvermijdelijke intelligence failures*, (2010) in 'Inlichtingen- en veiligheidsdiensten', in *Inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, (2010) Kluwer, Hoofddorp

Graaff, B.G.J. de: *Hot Intelligence in the Tropics: Dutch Intelligence Operations in the Netherlands East Indies during the Second World War*, (1987) Journal of Contemporary History vol. 22

Graaff, B.G.J. de en C. Wiebes: *Villa Maarheeze: De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland*, (1998) Sdu Uitgevers, 's Gravenhage

Haslach, R.D.: *Nishi no kaze, hare: Nederlands-Indische inlichtingendienst contra agressor Japan*, (1985) Van Kampen & Zn, Weesp

Hollister Hedley, J.: *Learning form Intelligence Failures*, (2005) International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, vol. 18, no.3: 435-450

Kluiters, F.A.C.: *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, (1993) Sdu Uitgeverij, 's Gravenhage

Koedijk, P., Linssen, J. en Engelen, D. (redactie): *Verspieters voor het vaderland: Nederlandse spionage voor, tijdens en na de Koude Oorlog*, (1996) Sdu Uitgeverij, 's Gravenhage

Kruys, G.P.H.: *Intelligence failures: causes and contemporary case studies*, (2006) Strategic review for Southern Africa, Pretoria

Marin, S.: *Preventing Intelligence Failures by Learning from the Past*, (2004) International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, vol. 17, iss.4: 655-672

Meijer, H. : *Den Haag-Djakarta: de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962*, (1994) Aula, Utrecht

Moor, J.A.: *Generaal Spoor: Triomf en tragiek van een legercommandant*, (2011) Uitgeverij Boom, Amsterdam

Nortier, J.J.: *Acties in de Archipel*, (1985) Uitgeverij T. Wever B.V., Franeker

Schuuring, C.: *Roeslan Abdulgani: de man die bleef*, (1995) Warung Bambu. 1995

Willems, W. en Moor, J.A, de.: *Het einde van Indië*, (1995) Ten Brink Meppel B.V., Meppel